

Kreft, Anna

Rosyjskie pismo "Akuszerka" w latach 1890-1913 i jego polski wydawca

Medycyna Nowożytna 11/1, 77-112

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Kreft

Rosyjskie pismo „Akuszerka” w latach 1890–1913 i jego polski wydawca

„Akuszerka” – czasopismo medyczne, nieznanne bliżej polskim historykom, aczkolwiek wydawane było w języku rosyjskim – lecz jego założycielem, redaktorem i wydawcą był polski lekarz – akuszer, balneolog, dr Piotr Ambrożewicz.

Jak wynika z dotychczasowych ustaleń ukazywało się od 1890–1913 r. Obecnie w polskich bibliotekach dostępne są następujące roczniki:

- Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie dysponuje: 1891 r., 1893 r., 1896 r., 1897 r. (niepełny), 1898 r., 1899 r., 1900 r., 1901 r., 1902 r. (niepełny),
- Biblioteka Medyczna Collegium Medicum w Krakowie: 1908 r., 1910 r., 1911 r. (niepełny), 1912 r., 1913 r.,
- Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego: tom 2 1912 r.

Poszukując śladów obecności „Akuszerki” na ziemiach polskich w pierwszej bazie badań, dokonano analizy polskich czasopism medycznych wydawanych w latach 1890–1916. Przyjmując także, że miejsce przechowywania czasopisma – w Polsce pośrednio może też wskazywać o pewnym kierunku transferu i oczekiwaniach wydawcy na odbiór pisma.

Penetracje polskiego czasopiśmiennictwa rozpoczęto od „Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego” ukazującego się również w tym czasie. W rocznikach tego pisma z lat: 1890, 1891, 1894, 1897, 1898¹ zamieszczane były ogłoszenia o możliwości prenumeraty „Akuszerki”. W 1896 r. została tam zamieszczona nawet wiadomość, że roczniki z pierwszego półrocza tegoż roku otrzymała Biblioteka Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego w darze od dr Mariana Jakowskiego (1857–1921)².

W „Pamiętniku Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” w roku 1890 dwukrotnie znajdujemy anonse, z których dowiadujemy się o adresatach pisma (w tym przede wszystkim, że były to akuszerki, felczerki oraz felczerzy), a także o planowanej tematyce poruszanej na jego łamach³. Redakcja informowała również o tym, że autorami publikacji będą wykładowcy i lekarze Petersburskiego (Nadzieżyńskiego) i Moskiewskiego Zakładu Położniczego, a także Instytutu Położniczego w Petersburgu oraz inni specjaliści. Prenumeraty na rok 1890 można było dokonać w redakcji pisma w Briańsku (gubernia Orłowska) w cenie rocznej 3 ruble (rs), za pół roku – 2, a za trzy miesiące 1 rubel. Autor ogłoszenia (a może wydawca „Pamiętnika”?) nie podał jednak dokładnego adresu redakcji. Po raz trzeci zawarty anons ogłaszał prenumeratę na rok 1891. Nie zawierał już informacji o autorach tekstów. Z reklamy dowiadujemy się również jak długo czasopismo znajdowało się na rynku czytelniczym oraz kto jest redaktorem i wydawcą. Autor proponował rocznym prenumeratorom bezpłatną premię w postaci kauczukowego „Korka-rozpylacza” ze szklanymi rurkami, zastępującego trygator lub szprycę, niezbędnego (zdaniem autora) w każdym domu. Należało jednak dołączyć 30 kopiejek lub 2 kopiejki w znaczkach na opakowanie i przesyłkę.

Następne anonse ukazywały się jeszcze sześć razy: dwukrotnie w roku 1894, raz w 1897 i trzykrotnie w 1898. Cena roczna pozostała bez zmian, natomiast półroczna była niższa o 50 kopiejek, a za jeden rubel można było dokonać prenumeraty na cztery miesiące. Zmienił się adres miejsca wydawania – na Odessę. Na uwagę zasługuje fakt, iż w latach 1894, 1897 i 1898 w ogłoszeniu zawarto te same informacje dotyczące roku druku pisma tj. „5-ty rok”. Wydaje się, że w tych latach redakcja jedynie powielala ogłoszenia, aby spełnić

¹ „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, Warszawa, roczniki od 1890 do 1916

² „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” (92: 1896), Warszawa 1896, s. 1137.

³ N. M. Lisowski, *Bibliografia russoj peroidiceskoj pesati 1703–1900*, Moskwa 1995, s. 132.

wymagania określone przez władze rosyjskie, które wydały zezwolenie na druk „Pamiętnika Towarzystwa Lekarskiego” w języku polskim także pod warunkiem, że w czasopiśmie zamieszczane będą różne pisma urzędowe i ogłoszenia.

Natomiast w innych polskich czasopismach medycznych, jak warszawskiej „Gazecie Lekarskiej”, czy np. „Krakowskim Przeglądzie Lekarskim”⁴ nie znajdujemy śladu żadnej informacji na temat „Akuszerki”⁵.

Poszukiwano danych także w bibliografiach czasopism zarówno polskich jak i rosyjskich⁶. Jak do tej pory tylko w jednym przypadku zakończyły się one pozytywnie. „Akuszerka” odnotowana została pod numerem 2024 w: *Bibliografii ruszskoj periodiceskoj pesati 1703–1900* N. M. Lisovskija, (Moskwa 1995). W notce bibliograficznej autor bibliografii podaje, iż „Akuszerka” to czasopismo poświęcone akuszerstwu, kobiecym i innym chorobom, i w ogóle wszystkim gałęziom medycyny, obejmującym krąg działalności akuszerek, felczerek i felczyków. Informuje też, że wydawane było od 1890–1894 roku (?) w Brizańsku, a od kwietnia (?) 1893 r. w Odessie już jako ogólnodostępne czasopismo medyczne. Nie podano jednak informacji o nakładzie, a nazwisko wydawcy-redaktora autor podano jako P. M. Ambrożewicz⁷.

Postać samego założyciela czasopisma – Piotra Ambrożewicza (1855–1923) przybliży nam jego wnuk Paweł Ambrożewicz w „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” w 1990 roku⁸ oraz Piotr Szarejko w *Słowniku lekarzy polskich XIX wieku*⁹.

Piotr Ambrożewicz urodził się 28 października 1855 roku w rodzinie szlacheckiej (wyznania rzymskokatolickiego) wywodzącej się ze znanych na Litwie Ambrożewiczów herbu Bajbuza¹⁰. Ojciec Piotra

⁴ „Gazeta Lekarska”. Warszawa, roczniki 1891–1904 i 1906–1911.

⁵ „Przegląd Lekarski”, Kraków, roczniki 1906, 1908, 1909, 1910–1914.

⁶ Poszukiwania z negatywnym skutkiem: T. Ostrowska, *Polskie czasopiśmiennictwo lekarskie w XIX wieku (1800–1900)*, Wrocław 1973; K. Tatarowicz, *Katalog poloników periodycznych wydanych za granicą do 1939 r.* (PAN Warszawa XLI 17): *Wykaz czasopism naukowych importowanych* (ISBN 83-95618-35-X); *Russkaja literatura i żurnalistyka nacala XX wieka: 1905–1917*, Moskwa 1984.; Cz. Gutry, *Bibliografia scalonych spisów zawartości czasopism*, Warszawa 1953, N. W. Nitkina, *Russkaja periodiceskaja pesat ukazatelii soderżanija 1728–1995*, S. Petersburg 1998.

⁷ Nazwisko wydawcy brzmi: Ambrożewicz, być może do bibliografii Lisowskiego zakradł się błąd drukarski. Natomiast odnośnie nieścisłości dotyczących roku przeniesienia wydawnictwa do Odessy: informacje uzyskane podczas analizy czasopisma dowiodły, że w Brizańsku ostatni raz „Akuszerka” została wydrukowana 15 maja 1893 r.

⁸ P. Ambrożewicz, *Włodzimierz Ambrożewicz – wspomnienie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1990, t. 53, nr 1–2, s. 35–38.

⁹ P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, T. I, Warszawa 1991, s. 30–31.

¹⁰ A. Boniecki, *Herbarz polski*, Kraków 2004, wersja elektroniczna 2.0. Adam Boniecki podaje, że herb Bajbuza otrzymał protoplasta rodu – murza tatarski o imieniu

za udział w powstaniu styczniowym został wywłaszczony z majątku Okniasta w powiecie wilkomierskim i wraz z czterema synami wywieziony na Sybir. Po latach pozwolono im wrócić, ale nie na Litwę. Piotr ukończył gimnazjum w Dynaburgu (Tartu). Dyplom lekarza i akusзера uzyskał w 1883 roku w Akademii Wojskowo-Medycznej w Petersburgu. Jako stypendysta rządowy¹¹ został w 1884 r. wysłany na stanowisko młodszego lekarza do 143 Pułku Dorogobuskiego. Po długoletnim pobycie w Kijowie (gdzie zyskał trwałą pozycję jako lekarz-położnik), następnie służył w wojsku, w Briańsku (gubernia Orłowska). Ożenił się z Kapitoliną z domu Jagodzin Od 1890 r. wydawał po rosyjsku czasopismo „Akuszerka”. Piotr Szarejko ustalił, że Ambrożewicz „będąc redaktorem i wydawcą „Akuszerki” postawił to czasopismo na dobrym poziomie fachowym i spowodował, że zdobyło ono dużą popularność w Rosji. Było to zresztą jedyne czasopismo tego rodzaju”¹².

W roku 1893 Ambrożewicz przeniósł się do Odessy, gdzie otrzymał posadę dyrektora Pawłowskiego Przytułku Położniczego¹³ i jednocześnie prowadził przy tym zakładzie szkołę położnych. W Odessie, w 1897 r., nabył sanatorium nad Limanem Kujalnickim (Andryjewskim).

Michał od Stefana Batorego wraz z rozległymi ziemiami nad Sułą, Udajem, Słonicą i Łużkiem za „posługi rycerskie przy księciu Michale Wiśniowieckim. Mowa tu o kasztelanie kijowskim, ojcu księcia Jaremeiego, a dziada króla Michała.

Z. Gloger w *Encyklopedii staropolskiej* (Warszawa 1974, t. 1, s. 35) o herbie Bajbuzów zawarł następującą informację: „Bajbuza – herb polski, wyobrażający złotą strzałę na polu czerwonym, zwróconą bełtem do dołu i przebijającą na wylot głowę węża przy ziemi, o którą jest ostrzem bełtu oparta, pomiędzy rosnącymi na niej grzybami. Wąż ogonem dosięga piór strzały. Nad tarczą helm, a nad nim korona szlachecka. Herb ten otrzymał w r. 1580 za waleczność murza tatarski Hrybunowicz, piszący się potem: z Bajbuzowa na Rajgrodzie Bajbuza Hrybunowicz. Pieczętują się nim osiedli na Litwie Ambrożewiczowie, Bajbuzowie, Bieńkowscy. Wyraz *bajbuza* jest pochodzenia tureckiego, a złożony z dwóch słów: *baj* – bogaty i *buza* – ciełe”.

Na kanwie tego herbu J. I. Kraszewski napisał powieść pt. *Bajbuza*, w której sam tekst jest jednak tylko literacką fikcją. O samym herbie Kraszewski pisał już w szkicu *Poezja szlachecka, Legendy herbowne*, drukowanym w „Gazecie Warszawskiej” w roku 1854 w nr 332-335.

¹¹ Cz. Wolański, *Ze wspomnień wychowanka Cesarskiej Akademii Wojskowo-Lekarskiej w Petersburgu*, „Archiwum Historii Medycyny” T. XXVI, red. S. Konopka, Warszawa 1963, s. 114. Autor podaje, że „Lekarz, który kończył Akademię, jeśli jako student nie pobierał żadnego stypendium (lub tylko takie prywatne, które do niczego nie zobowiązywało), był całkowicie wolny od służby wojskowej. Większość korzystała ze stypendiów wojskowych, które zobowiązywały do odśłużenia 1½ roku w wojsku za każdy rok pobierania stypendium. Stypendium rządowe wynosiło miesięcznie 30 rubli na I i II kursie i 35 na pozostałych latach, a oprócz tego stypendyści byli zwolnieni z czesnego i otrzymywali zapomogę na kupno książek i na umundurowanie.

¹² P. Szarejko, *Słownik lekarzy polskich XIX wieku*, Tom I, Warszawa 1991, s. 30.

¹³ P. Ambrożewicz, „Akuszerka”, Odessa, 1893, s. 1.

Kontynuował praktykę ginekologiczno-położniczą jednocześnie rozwijając działalność w zakresie balneologii. Zakład solankowo-szlammowy „dzięki walorom leczniczym i staraniom Piotra Ambrożewicza stał się znanym ośrodkiem terapeutycznym; leczyli się w nim również pacjenci z dworu carskiego, co w owych czasach było wyrazem bardzo wysokiego uznania”¹⁴, chętnie też przebywali w nim Polacy¹⁵.

Po rewolucji październikowej sanatorium zostało uspołecznione, a ponadto nałożono kontrybucję, której Ambrożewicz nie był w stanie uiścić. Dwa miesiące spędził w areszcie, skąd został zwolniony dzięki interwencji osób, które znały jego dotychczasową działalność lekarską. W grudniu 1919 roku rodzina Ambrożewiczów opuściła Odessę i udała się do Warszawy. Ostatecznie osiedliła się w Poznaniu, gdzie Piotr kontynuował praktykę jako lekarz-położnik. Zmarł na zawał serca 18 grudnia 1923 roku w Poznaniu¹⁶.

Przedział czasowy 1890–1913 przypada na ostatnie pięć lat panowania cara Aleksandra III (1881–1894) i okres władzy ostatniego z Romanowów – Mikołaja II (1894–1917). Po 13 latach nasilonych represji politycznych i zahamowania rozwoju społecznego za rządów cara Aleksandra III, określanych przez historyków „reżimem żelaznej ręki”¹⁷, nastąpił etap w dziejach Rosji jako państwa zwróconego ku przyszłości. Od 1894 roku rozpoczął się okres rozkwitu kapitalizmu. Rozwijały się małe prowincjonalne miasteczka, przemysł, rosła produkcja, powstawały nowe linie kolejowe. Natomiast ówczesna wieś rosyjska to obraz głodu, nędzy, brudu, wyzysku i ciemnoty.

Teren Rosji podzielony był na 34 gubernie składające się z 359 powiatów, zamieszkałych przez 67 milionów ludności (w r. 1864, kiedy

¹⁴ Tamże, s. 35–36.

¹⁵ *Słownik...*, op. cit., s. 31.

¹⁶ *Ibidem*, s. 31 P. Szarejko ustalił również, że „Dorobek jego piśmiennictwa nie został dotychczas opracowany. Znane są 3 pozycje: *Kratkij powtorielnyj kurs gistologii*, (Petersburg 1880, 160, s. 100); *O leczeniu trupnago zarażenia* (Wrac. 1883, s. 37). W języku polskim ogłosił: *Racjonalny położniczy przytulek, jako najpewniejszy środek przeciw śmierci położnicy i jej dziecięcia*, (NL. 1921, nr 1–5) P. Ambrożewicz, *Włodzimierz Ambrożewicz – wspomnienie*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1990, s. 35–38, podaje, że syn Piotra – Włodzimierz (1895–1940) był również lekarzem (doktorem medycyny) i specjalistą fizjoterapeutą. I jak określa autor artykułu: modelowym przykładem polskiego inteligenta wyposażonego w określone tradycje rodzinne. Został zamordowany w lesie katyńskim – w Kozich Górach koło Smoleńska wiosną 1940 r. Dane te potwierdzają: E. Chróścielewski, A. Śródka, *Lista polskich oficerów, jeńców wojennych z Kozielecka, rozpoznanych wśród zwłok w grobach katyńskich (pracownicy służb medycznych)*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1990, 53, 1–2, s. 40.

¹⁷ L. Bazyłow, *Historia Rosji XIX i XX w. (do roku 1917)*, Warszawa 1965, s. 122.

to wprowadzony został przez cara Aleksandra II samorząd ziemski¹⁸. Medycyna ziemska powstawała i rozwijała się samorzutnie¹⁹ jako organizacja samopomocowa pracująca, jak określano, dla ludu. Wielokrotnie była przedmiotem badań historyków rosyjskich, a w piśmiennictwie polskim znana jest z publikacji Władysława Szumowskiego *Dzieje organizacji medycznej w rosyjskim samorządzie ziemskim czyli tzw. medycyny ziemskiej 1864-1914* wydanej w roku 1919. Z informacji tam zamieszczonych wiemy, że obok lekarzy opiekę medyczną w ziemstwie sprawował felczer i akuszerka. Naczelnyymi zasadami medycyny ziemskiej były: opieka sanitarno-społeczna, organizowanie okręgów lekarskich ze szpitalikami i ambulatoriami, gdzie pomoc lekarska była bezpłatna. Inne zadania to: walka z ciemnotą, zacofaniem, propagowanie zasad higieny, a i zatem podnoszenie stanu zdrowotności. Zgodnie z ustaleniami Szumowskiego liczba lekarzy ziemskich wynosiła w r. 1865 – 48, a już w roku 1890 – 1610, w 1900 r. – 2352, natomiast w 1904 r. – 2608²⁰. Nie zaspokajało to jednak faktycznych potrzeb. Natomiast w Królestwie Polskim poziom opieki medycznej był tragiczny²¹. Jak ustalił Z. Łapiński, statystyka z tego okresu dotycząca zatrudnienia lekarzy w Królestwie Polskim, u schyłku XIX wieku podaje, że na jednego lekarza przeciętnie przypadało 10 700 osób, a np. w guberni wileńskiej – 63 000²². Jest to jednak obraz nierzeczywisty, ze względu na to, że większość lekarzy skupiała się w ośrodkach miejskich, a wieś polska pozostawała bez fachowej opieki medycznej²³.

Czasy, w których żył Piotr Ambrożewicz oraz wpływ pozytywizmu pod jakim pozostawali lekarze w tym okresie²⁴, także stały się być może myślą przewodnią dla pomysłu zainicjowania druku i kolportażu periodyku „Akuszerka”.

¹⁸ M. Homecki – Lew Nikołajewicz Karpow, *Zemszkaja sanitarnaja organizacija Rossii*, Leningrad 1964 Izdatelstwo „Medicina”, „Archiwum Historii Medycyny”, 1965, t. XXVIII, s. 299–302.

¹⁹ Wpływ filozofii pozytywnej.

²⁰ M. Homecki, tamże, s. 301. Por. W. Szumowski, *Dzieje organizacji medycznej w rosyjskim samorządzie ziemskim czyli tzw. medycyny ziemskiej 1864-1914*, 1919.

²¹ S. Krzemiński, *Listy spod zaboru rosyjskiego*, Kraków 1898; A. Sidorow, *Russkije i ruskaja żizn w Warszawie (1815-1895)*, Warszawa 1895; W. Studnicki, *Stosunki polsko-rosyjskie*, Kraków 1897.

²² Z. Łapiński, *Trudności w rozwoju pierwszych szkół położniczych w Polsce*, „Polski Tygodnik Lekarski”, 1976, T. XXXI, Nr. 37, s. 1621–1622.

²³ W. Żuk, *Otnoszenije akuszerok k publikje i k wraczam*, „Akuszerka”, pod red. P. Ambrożewicza, Odessa 1908, nr 7–8, s. 109–125.

²⁴ B. Płonka-Syroka, E. Więckowska, *Rozważania o metodyce pisania prac naukowych z zakresu historii medycyny*, „Archiwum Historii Medycyny”, 1984, 47, 1, s. 13.

Pismo kierowano – jak już stwierdzono – przede wszystkim do akuszerki. Do roku 1890 akuszerki nie miały swojego pisma, często po ukończeniu szkoły przerwały kontakt z nauką, z aktualną wiedzą medyczną, poprzestawały na wyuczonych, szablonowych czynnościach. Czasopismo miało uzupełnić tę lukę, zwłaszcza zaś „odświeżyć” wiedzę przekazując nowości w tej dziedzinie, aby akuszerki mogły, jak pisał Ambrożewicz, wykonywać swoje zadania na najwyższym poziomie²⁵.

W tym miejscu wypada wyjaśnić pojęcie *akuszerka*, które jest tytułem czasopisma. Termin akuszerstwo pochodzi z języka francuskiego: *accoucher* – rodzić, wydawać na świat, pomagać przy porodzie²⁶. Oznacza sztukę położniczą uprawianą przez akuszerkę – lekarza opiekującego się kobietą podczas ciąży i porodu (położnik)²⁷ i akuszerkę – pielęgniarkę wyspecjalizowaną w odbieraniu porodów (położna)²⁸. W XV i XVI wieku akuszerkami nazywano we Francji baby opiekujące się położnicą i noworodkiem przez co najmniej sześć dni po porodzie. We Francji, a także w Niemczech od XV wieku wydawane były „Regulaminy akuszerki”, które (pomimo braku jeszcze szkół kształcących przyszłe akuszerki) pozwalały kobietom zajmującym się pomocą przy porodach podnosić swoją wiedzę i uzyskać tytuł zawodowy. Początek akuszerstwa – jako nauki – historycy upatrują w XVII i XVIII wieku. W tym czasie (1773 rok) na ziemiach polskich powstaje pierwsza szkoła dla położnych we Lwowie²⁹. W XIX wieku na terenach ziem polskich zaboru rosyjskiego obok terminu akuszerka stosowano również określenia: babki położnicze, babki wiejskie³⁰, w zależności od ukończonej szkoły. Kształcenie akuszerki odbywało się w Królestwie Polskim od 1802 r. w Warszawskiej

²⁵ P. Ambrożewicz, „Akuszerka” nr 3–4, Odessa 1896, s. 37–39.

²⁶ *Bolszaja Sowietkaja Encyklopedija*, red. S. I. Wawilow, 2. izdanie, Leningrad 1950, s. 17–19.

Słownik francuski, Le lobert micro, Paryż 1998, s. 10.

²⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1998, s. 8.

²⁸ *Ibidem*, s. 8.

²⁹ E. Matuszewska, *Opieka położnicza nad kobietą rodzącą i jej dzieckiem w Polsce XVI–XVIII wiek*, „Biuletyn Informacyjny Położnych” nr 2, 1997, s. 14–17. Por. też *Zawód położnej na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, pod red. B. Urbanek. Warszawa-Katowice 2004.

E. Waszyński, *Historia położnictwa i ginekologii w Polsce*, Wrocław 2000, s. 142

³⁰ J. Pszczółkowska-Simiczyjew, *Warszawska Szkoła Babek Położniczych Wiejskich i jej znaczenie w rozwoju pomocy położniczej dla ludności*, „Zdrowie Publiczne”, 1975, t. 86, nr 1, s. 81–86.

Szkole Akuszerek³¹. Nauka odbywała się w dwóch czteromiesięcznych kursach. W latach 1819–1831 nauka trwała jeden rok, a od 1840 dwa lata. Natomiast babki położnicze, do niesienia pomocy przy porodach kobietom wiejskim, przygotowywano w szkole stanowiącej niższy oddział. Kandydatkom stawiano niższe wymagania, a nauka trwała cztery miesiące. W pierwszych latach XX wieku czas edukacji przedłużono do sześciu miesięcy. Wiele absolwentek Warszawskiej Szkoły Babek Położniczych Wiejskich było analfaberkami. Szkoła działała od 1859 roku do wybuchu I wojny światowej. Z kolei w Rosji powszechnie używano terminów: powiwalnaja babka (czyli także położnicza babka) i powitucha³². Dyplom i tytuł babki położniczej (od roku 1754) kandydatki otrzymywały po ukończeniu czteromiesięcznego kursu, złożeniu egzaminów i przysięgi. W 1900 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Rosji wydało przepis prawny wprowadzający dwa stopnie tzw. babek położniczych: I stopień – uzyskiwały po ukończeniu tzw. „szybkiego” kursu i złożeniu egzaminów w położniczym zakładzie naukowym, a II stopień – po szkole położniczej i pozytywnym złożeniu egzaminu³³. Zakres wiedzy na poszczególnych etapach określało Ministerstwo. Powituchy były to starsze kobiety, które nie ukończyły szkoły, a trudniły się udzielaniem pomocy przy porodach. Tytuł „uczoney akuszerki” otrzymywały od roku 1872 absolventki czteroletnich kursów medycznych³⁴. Natomiast od roku 1876 do 1886 szkoły te istniały jako pięcioletnie żeńskie kursy medyczne bez prawa jednak do tytułu lekarza. Termin akuszer/akuszerka używany był, zwłaszcza przez lekarzy, również zwyczajowo.

Dnia 1 stycznia 1890 roku do rąk akuszerek trafiło czasopismo, którego zadaniem wedle jego twórcy było uzupełnianie i aktualizowanie wiedzy. Jednym z dodatkowych powodów jak się wydaje, był obowiązkowy dla lekarzy wymóg konieczności ogłaszania swoich

³¹ J. Woliński, *Wspomnienia z czasów szkolnictwa rosyjskiego w byłym Królestwie Polskim 1868–1915*, Warszawa, 1895; L. Marianowski, R. Dębski, *Zarys historii polskiego położnictwa i ginekologii*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, 1989, 52, s. 2–3.

³² A. P. Artiemiew, *Oczierk razwitijsja „babicznowo” dela w Rossii*, „Akuszerka”, red. P. M. Ambrożewicz, Odessa 1896, nr 1–2, s. 1.

³³ P. Ambrożewicz, „Akuszerka”, Odessa 1900, nr 19–20 s. 289–290.

³⁴ E. D. Zabludowskaja, B. A. Kaszewarowa-Rudnewa, *K istorii wyższego żeńskiego medicynskowo obrazowania w Rosii*, „Medicina”, Moskwa 1965, s. 118. Rząd rosyjski zmuszony do ustępstw z powodu walki kobiet o prawo do kształcenia medycznego zezwolił na utworzenie kursów medycznych dla kobiet. Jediną kobietą, która uzyskała zezwolenie najwyższych władz państwowych na składanie egzaminu lekarskiego była Barbara Kaszewarowa (w r. 1868 w Wojskowej Medyko-Chirurgicznej Akademii w Petersburgu, a w 1876 r. obroniła pracę na stopień doktora medycyny). Dopiero w r. 1895 rząd zezwolił na założenie w Petersburgu Żeńskiego Instytutu Medycznego, który działalność rozpoczął w 1897r.

prac. W omawianym przedziale czasowym cenzura w Rosji nie była już tak restrykcyjna jak w poprzednim okresie³⁵. Z tego powodu też prawdopodobnie Ambroźewicz nie miał większych problemów z uzyskaniem koncesji, zwłaszcza, że pismo ukazywało się w języku rosyjskim. W analizowanych rocznikach „Akuszerki” nie znajdujemy notatki o cenzurze.

Czasopismo ukazywało się od 1890 dwa razy w miesiącu (pierwszego i piętnastego dnia miesiąca) do 15 maja 1893 (Drukarnia spadkobiercy Arciszewskiego)³⁶ w Briąnsku (Orłowska gubernia), a następnie w Odessie. W Odessie latach 1893, 1896, 1897, 1898 czasopismo drukowano w „Słowianskoj” drukarni mieszczałej się przy ul. Chrisogielos nr 8, a od 1899 Ł. Nicze ul. Policejskaja nr 30 (w r. 1912 zmieniona nazwa na: Kondratienko). W 1896 roku czasopismo wydawano raz w miesiącu, ale już jako podwójny numer. Taki system zachowano do pierwszego pisma z roku 1913. Kolejne ukazywały się jako miesięcznik z zachowaniem numeracji pojedynczej (tzn. nr 2, nr 3, itd.). Kolportażem natomiast zajmowały się (oprócz redakcji) księgarnie (początkowo księgarnia Rikkera w Petersburgu i Langa w Moskwie), później także wszystkie urzędy pocztowe. W każdym niemal numerze wydawca powiadamiał o możliwości zakupu czasopisma z lat ubiegłych, wysyłanych w zbroszuirowanej postaci, co może świadczyć o trudnościach ze sprzedażą całego nakładu. W takiej też formie znajdują się one dzisiaj w bibliotekach a każda z nich jest kolejno ponumerowana, za wyjątkiem działu ogłoszenia. Zaopatrzona dodatkowo w spis treści.

Powodem zmiany miejsca wydawnictwa, jak wspomniano wcześniej, było przeniesienie się Piotra Ambroźewicza do Odessy.

Przy czym Briąnsk, był już pod koniec XIX wieku ważnym ośrodkiem przemysłowym we wschodniej części Imperium Rosyjskiego, położonym pomiędzy gęstymi lasami a brzegiem rzeki Desna. Pierwsze zapisy w kronikach na temat Briąnska notuje się już w 1146 roku. Miasto już pod koniec XIX wieku słynęło z produkcji parowozów

³⁵ T. Paprocki, *Prawo prasowe w Cesarstwie Rosyjskim obowiązujące. Ustawa o cenzurze i prasie...*, [w:] *Podręcznik księgarski. Przewodnik praktyczny dla wydawców...* opracowany przez T. Paprockiego, Warszawa 1896, s. 453-492.

J. Kostecki, *Otwartość czy izolacja. Wydawnictwa importowane w Królestwie Polskim w latach 1871-1900*, [w:] *Instytucje - publiczność - sytuacje - lektury. Studia z historii czytelnictwa*, red. J. Kostecki, Warszawa 1989, t. 1., s. 68-105.

B. Mucha, *Dzieje cenzury w Rosji*, Łódź 1994.

H. Białabuch, *Nie tylko cenzura. Prawo prowincjonalne Królestwa Polskiego w rosyjskim systemie prasowym 1865-1915*, Lublin 2001.

³⁶ A. M. Ambroźewicz, „Akuszerka”, Briąnsk 1891, nr 1-24, 1893, nr 1-10.

i wagonów w fabrykach Malcewa, narzędzi i parowych maszyn rolniczych Tu powstała też sieć linii kolejowych (1868–1899) łącząca Briańsk z wieloma innymi miastami w Rosji³⁷. Miasto Odessa położone w południowej części Ukrainy, nad Morzem Czarnym powstało w miejscu, gdzie w starożytności była starogrecka osada Istrion, następnie słowiańskie osiedle Kaczuba. W XV wieku zdobyte przez Tatarów krymskich i nazwane Chadźibej, a w XVI przez Turków i wreszcie w 1791 roku przez Rosję. Zbudowano tam port wojenno-handlowy, który w 1795 nazwano Odessą³⁸. Na przełomie XIX i XX wieku miasto zamieszkiwało 500 tys. mieszkańców i było czwartym co do wielkości w carskiej Rosji (za Moskwą, Petersburgiem i Warszawą). Dzięki swojemu położeniu i roli jaką spełniała Odessa, szybko stała się znaczącym ośrodkiem przemysłowym, handlowym, kulturalnym i oświatowym, a przede wszystkim uzdrowiskowym. Wymienia się tam takie sanatoria jak: Kujalnickie, Chadżybejskie, Lermontowskie. Jednocześnie rozwijał się w Odessie ruch rewolucyjny. W 1875 r. powstała tu pierwsza w Rosji organizacja robotnicza: Południowy Związek Robotników Rosji³⁹.

Wydaje się, że powodem przeniesienia się Ambrożewicza do Odessy było (oprócz objęcia stanowiska dyrektora Pawłowskiego Przytułku Położniczego) jego zainteresowanie balneologią oraz czynnik finansowy – prywatne sanatorium, które założył. Na łamach swojego pisma (od 1897 roku) propaguje Zakład Lecznicy nad Limanem Kujalnickim, którego był właścicielem. Leczone w nim przede wszystkim przewlekłe schorzenia kobiece, choroby mięśni, kości, skóry, nerwice, reumatyzm. Treści związane z naturalnymi metodami leczenia, ziołolecznictwem⁴⁰, światłoterapią⁴¹, czyli leczeniem promieniami słonecznymi, kąpielami w piaskowych wannach⁴², wpływem wody⁴³ na organizm człowieka, znajdujemy też wśród artykułów publikowanych w „Akuszerce”.

Analizując czasopismo od strony treści możemy stwierdzić, że zawierało działy stałe i zmienne. W zasadniczej części czasopisma zamieszczono od 2 do 5 publikacji oryginalnych. Ponadto tłumaczenia,

³⁷ *Bolszaja Sowietkaja Encyklopedija*, 2 wydanie, Leningrad 1950, s. 204–208.

³⁸ *Wielka Encyklopedia Powszechna*, wyd. 1 tom 8, Warszawa 1966, s. 135.

³⁹ *Encyklopedia Powszechna*, wyd. 1 tom 3, Warszawa 1975, s. 341.

⁴⁰ P. Ambrożewicz, „Akuszerka”, 1900, nr 15–16, s. 248–251, nr 17–18, s. 281–283, 1912, nr 7–8, s. 111–122.

⁴¹ *Ibidem*, 1900, nr 13–14, s. 210–221, 1901, nr 13–14, s. 201–215, nr 15–16, s. 233–254, nr 17–18, s. 278–289, nr 19–20, s. 297–323, 1910, nr 15–16, s. 242–250, 1913, nr 12, s. 375–386.

⁴² *Ibidem*, 1899, nr 9–10, s. 144–147, 1910, nr 9–10, s. 150–154.

⁴³ *Ibidem*, 1910, nr 17–18, s. 278–283.

bądź przedruki z innej prasy rosyjskiej. W roku 1891 i 1893 redakcja wypłacała z tego tytułu honorarium: 6 kopiejek za wiersz w przypadku prac oryginalnych i 4 kopiejki za wers za przekłady.

W drugiej części zamieszczano krótkie informacje i ciekawostki ze świata (od kilku do kilkunastu). Ostatni dział odróżniał się od całości tym, że drukowano go na kartkach w pastelowych w odcieniach zieleni i fioleto, a przeznaczony był na ogłoszenia. Roczniki 1891 i 1893 wydawano w formacie A₄, tekst podzielono na dwie kolumny. Pozostałe roczniki były już w formacie A₅, a tekst mieścił się na całej stronie. Szata graficzna pisma była typowa dla tego okresu. Ilustracje i zdjęcia zamieszczone zostały tylko w 5 artykułach.

Notatki bibliograficzne (tytuły: *Bibliograficzeckija zamijetki* lub *Postupili w rjedakciju*) stanowiły dział zmienny, w którym drukowano recenzje rosyjskich książek, broszur i podręczników medycznych, bądź po prostu informacje o ich ukazaniu się. Wydawnictwo trudniło się również ich sprzedażą, o czym świadczą propozycje zamieszczone w dziale ogłoszeń⁴⁴.

Kolejnym jest: *korespondencja* (*Korrjespondjencija*) lub *pisma do redakcji* (*Pisma w rjedakciju*) – tu trafiały listy od czytelników. Listy od lekarzy ziemskich, akuszerok, ale i babek położniczych, które na ogół dotyczyły trudności z jakimi borykano się w pracy. Były to najczęściej problemy związane z przełamywaniem barku zaufania i akceptacji ze strony ludności wiejskiej, spowodowanych zwyczajami, wierzeniami ludowymi dotyczącymi porodów i pielęgnowania noworodków i dzieci. Jak wynika z ich treści akuszerki często wzywano do rodzącej, kiedy na ogół było już za późno⁴⁵, kiedy już nic w warunkach domowych nie można było zrobić. To wpływało na opinię jaką o działalności lekarza czy akuszerki mieli mieszkańcy wsi. Gdy jednak fachowa pomoc była skuteczna, to zdobywano uznanie. Listy nadsyłało z różnych miejsc Rosji, np. z Tomsku, Riazania, Kaukazu, Turgaju (Kirgizi), Tyflisu. Świadczyć to może o zasięgu kolportażu czasopisma. Często jednak listy podpisano tylko inicjałami, bez podania adresu, co też może poddawać w wątpliwość ich autentyczność. Na ogół korespondencję nadsyłało w odpowiedzi na prośbę redaktora np. o opisywanie ludowych sposobów leczenia, zwyczajów, przesądów panujących wśród ludu.

Inny zmiennym działem były tzw. *Zadania* (*Zadacza*) redagowane przez kobietę lekarza Elizawietę Drjentjeln, która jednocześnie była

⁴⁴ „Akuszerka...”, 1893, nr 23, 24; 1896, nr 1–2

⁴⁵ „Akuszerka...”, 1900, nr 23–24, list akuszerki Tkoczenko, g. Kasznije

autorką wielu artykułów oryginalnych i tłumaczeń prac z języka francuskiego. Zadanie, stanowiło formę opisu przypadku związanego z ciążą, porodem, położeniem, pielęgnacją noworodków lub innych chorób. Po raz pierwszy zamieszczone zostało w 1893 roku, w nr 18, (s. 158). Rozwiązanie zaś postawionego „zadania” polegało na ustaleniu diagnozy, poprawną odpowiedź podawano w następnym numerze. Założeniem autorki było zatem, aby przysyłano do redakcji rozwiązania zagadek. Niestety nie zostało to jasno sprecyzowane i nie znalazło odzwierciedlenia w korespondencji do redakcji. Dział ten występował w układzie czasopisma do nr 24 z roku 1893.

Zupełnie sporadycznie na łamach gazety pojawiały się notatki od redakcji. W jednej z nich Ambrożewicz, na podstawie listu akuszerki (autor nie podaje danych tej osoby), która jakoby podczas letniego pobytu na terenach polskich w okolicy Olkusza (wówczas gubernia kielecka) zaobserwowała całkowity brak opieki medycznej przy porodach kobiet wiejskich, redaktor przedstawia prośbę kierowaną do lekarzy, przedstawicieli administracji i miejskiej inteligencji. Dotyczyła ona przysyłania na adres redakcji ofert o wolnych miejscach zatrudnienia akuszerki. Oferta miała zawierać krótką charakterystykę terenu, wysokość uposażenia, warunki mieszkaniowe i inne ważne informacje⁴⁶. Spotkało się to z żywym zainteresowaniem urzędów ziemskich rosyjskich. Wszelkie oferty drukowano w dziale ogłoszeń. Znajdują się tu również ogłoszenia o poszukiwaniu pracy przez felczerów, akuszerki, akuszerki – felczerki, babki położnicze. Propozycje uposażenia⁴⁷ (w omawianym okresie) były różne, np. dla akuszerki od 360 do 400 rubli rocznie, felczerkom proponowano przeciętnie 480 rubli, babkom położniczym od 180 do 240 rubli, a felczerkom-akuszerkom od 360 do 720. Ponadto dodatkowo miały otrzymać od 60 do 120 rubli tzw. „mieszkaniowego”, sporadyczne premie, bezpłatne dojazdy do pacjentek. Niektóre urzędy ziemskie proponowały dodatkowy przychód 10 kopiejek za każdego „dobrze”,

⁴⁶ P. Ambrożewicz, „Akuszerka...”, Odessa 1899, nr 23–24, s. 355.

⁴⁷ A. Wybieralski, *Stan materialny lekarzy w Polsce*, „Archiwum Historii Medycyny”, 1967, XXX, s. 445–455. Dla porównania przytacza się ustalenia dr Andrzeja Wybieralskiego: w Królestwie Polskim w 1904 roku przeciętny dochód roczny lekarzy wynosił: w Warszawie 4 173 ruble (interniści – 4100 rubli, psychiatrzy i neurologi – 4150, chirurdzy – 3800, a przedstawiciele innych specjalności – 2500). Zarobki pochodziły prawie wyłącznie z praktyk prywatnych, bo dla przykładu uposażenie ordynatora szpitala w Warszawie wynosiło 300 rubli rocznie. W Łodzi przeciętne roczne zarobki lekarzy wynosiły 3850 r., w Częstochowie 2300 r., w Lublinie 2710 r., a w małych miasteczkach i na wsi – 1700 do 2400 rubli. Autor podaje, że „[...] niezbędne minimum utrzymania wraz z możliwością wykształcenia dzieci dla przeciętnej inteligentnej rodziny określano sumą 3000 rubli rocznie”.

przyjętego noworodka. Określenie „dobrze” oznacza, że noworodek urodził się żywy i nie został w żaden sposób uszkodzony przez akuszerkę. W niektórych ziemstwach obiecywano dodatkową gratyfikację po 25 kopiejek za każdą osobę zaszczepioną przeciw ospie. Felczerki-akuszerki oprócz tego miały zagwarantowane dodatkowe pomieszczenie na działalność i odrębną kwotę na jego utrzymanie i leki (ok. 100 rubli). Jeden szczególny anons nadesłany w 1912 r. przez urząd w Charkowie zawierał informację o ubezpieczeniu wszystkich pracowników w Kasie Emerytalnej.

Dział ogłoszeń początkowo był bardzo skromny. Zawierał 2–3 anonsów (za odpłatnością 20 kopiejek za wiersz) dotyczących możliwości prenumeraty innej prasy medycznej, m. in. takich jak *Zjemskij wracz*, *Bolnicznaja gazeta botkina*. Stopniowo znajdujemy w nim i inne, np. o możliwości zakupu szczepionki przeciw ospie, sprzętów medycznych i materiałów opatrunkowych, mleka i odżywek dla chorych, preparatów dezynfekcyjnych (Lizoform). Dział zamieszczał także ogłoszenia o zasadach rekrutacji do Szkoły felczersko-akuszerskiej w Moskwie⁴⁸ i Szkoły dla babek położniczych w Odessie⁴⁹, Szkoły felczersko-akuszerskiej w Riazaniu⁵⁰. Najwięcej ogłoszeń dotyczących prasy nie tylko medycznej nawet codziennej⁵¹, znajduje się w roczniku 1912. Proporcje w stosunku do tekstu wynosiły w niektórych numerach 2: 1 (np. w nr 1–2 i 3–4 z roku 1912 ogłoszenia zajmowały 36–38 stron). Nie zmienia to jednak zawartości podstawowej, a jedynie objętość czasopisma. Na uwagę zasługuje fakt, iż działu tego nie zawierają roczniki czasopisma przechowywane w krakowskiej bibliotece. Może to sugerować, że redakcja „Akuszerki” nie zamieszczała ogłoszeń w egzemplarzach przeznaczonych do przesłania na teren zaboru austriackiego, ponieważ prawdopodobnie nie oczekiwano zainteresowania prenumeratą gazet rosyjskich czy odzewu na oferty pracy na terenie Imperium Rosyjskiego.

Dział drugi, stały – *informacje i ciekawostki (Rjeferaty i smijes)*, były to dosłowne tłumaczenia krótkich wiadomości zamieszczanych

⁴⁸ „Akuszerka...”, np. 1912, nr 15–16 (strona nienumerowana).

⁴⁹ „Akuszerka...”, 1897, nr 15–16, s. 274

⁵⁰ „Akuszerka...”, 1911, nr 15–16 (strona nienumerowana). Z ogłoszenia dowiadujemy się, że szkoła organizowała dwa różne kursy: pierwszy – felczerski, który trwał trzy lata i drugi – czteroletni kurs felczersko-akuszerski. Opłata roczna wynosiła 70 rubli za rok szkolny, a zajęcia rozpoczynały się 16 sierpnia.

⁵¹ Z prasy codziennej można tu wymienić: *Orłowskij wjejstnik* („Akuszerka...”, 1891, nr 9, s. 76), *Odjeskija nowosti* („Akuszerka...”, 1893, nr 24, strona nienumerowana), *Kubanskija Oblastnyja Wjedomosti* („Akuszerka...”, 1897, nr 3–4, s. 72), *Narod* („Akuszerka...”, 1897, nr 5–6, s. 74), *Jużanin* („Akuszerka...”, 1897, nr 5–6, strona nienumerowana).

w prasie francuskiej, niemieckiej i polskiej, a także przedruki z gazet rosyjskich. Konstrukcja tej części była typowa dla czasopiśmiennictwa z tego okresu. Doniesienia o nowościach ze świata drukowano z rocznym opóźnieniem. Tematyka była ściśle powiązana z zakresem podstawowym „Akuszerki”. Znajdują się tu również porady praktyczne dotyczące np. przechowywania surowego mięsa, przedłużania świeżości jajek, co robić przy nadmiernej potliwości rąk i nóg itp.

Zakres tematyki podstawowej „Akuszerki” zawarty w dziale pierwszym był różnorodny, a treść publikacji niejednokrotnie obejmuje więcej niż jeden wątek. (Stanowiło to pewne utrudnienie podczas selekcji materiału). Tytuły artykułów były jednak zawsze adekwatne do treści, ponieważ określały jednocześnie główny problem. Zatem zagadnienie podstawowe stało się punktem wyjścia przy zastosowanej klasyfikacji uwzględniającej 13 grup tematycznych. Dokonano również podziału publikacji wedle charakteru, wyodrębniając prace oryginalne, tłumaczenia z uwzględnieniem pochodzenia tekstu, przedruki. Zestawienie zbiorcze z zakresu omawianych roczników obrazuje Tabela nr 1.

Tabela nr 1. Zestawienie zbiorcze artykułów zamieszczanych w „Akuszerce” (w latach: 1891, 1893, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1908, 1910, 1911, 1912 i 1913) wedle podziału tematycznego.

Charakter artykułu	Podział tematyczny*													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	16	25	45	129	13	41	14	26	77	12	10	5	3	416
tłumaczenie (polski)	2	7	1	23	1	2	-	1	3	-	-	-	-	40
tłumaczenie (niemiecki)	6	8	13	55	1	4	3	5	7	1	-	-	-	103
tłumaczenie (francuski)	1	5	7	13	-	-	-	-	3	-	-	-	-	29
tłumaczenie (inne)	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
przedruk	4	10	9	21	-	11	-	1	12	2	1	-	-	71
razem	29	56	75	243	15	58	17	33	102	15	11	5	3	662

* Opis do podziału tematycznego: 1 → anatomia i fizjologia, 2 → ginekologia, 3 → pediatria, 4 → położnictwo, 5 → aseptyka i antyseptyka, 6 → choroby zakaźne, 7 → zakres kompetencji akuserek, 8 → higiena, 9 → inne choroby i tematy, 10 → psychologia i psychiatria, 11 → historia rozwoju położnictwa, 12 → sprawozdania, 13 → nekrologia. Układ własny, podobnie jak obliczenia.

Na ogólną liczbę zamieszczonych na łamach „Akuszerki” w omawianych rocznikach 662 artykułów, 416 to publikacje oryginalne. Liczba prac pochodzących z innych czasopism wynosi: tłumaczenia – łącznie 175, z tego 103 to przekłady z prasy niemieckiej, 40 – z polskiej, 29 – z francuskiej i 3 z innej: angielskiej (w r. 1908), austriackiej (w r. 1901), ze szwedzkiej (w r. 1898) i 71 przedruków z innej prasy rosyjskiej.

Dominującą tematyką była dziedzina położnictwa (243), następnie opis schorzenia i inne – różne (102). Trzecie miejsce zajmuje problematyka z zakresu pediatrii (75), 58 artykułów dotyczyło chorób zakaźnych, a 56 ginekologii.

Zarys zagadnień zakwalifikowanych do poszczególnych grup tematycznych przedstawiał się następująco:

Grupa pierwsza – *anatomia i fizjologia*. Zaliczono do niej artykuły dotyczące: dojrzewania płciowego dziewcząt i chłopców⁵², płci dziecka⁵³, cyklu menstruacyjnego⁵⁴; zapłodnienia⁵⁵; funkcjonowania narządów płciowych⁵⁶ i układu trawienia⁵⁷. Szeroko ujmowany kontekst zagadnień uwzględniał zasady higieny, pielęgnacji, wychowania, wkraçał równieŹ na teren psychologii.

Grupa druga – *ginekologia*. Zakwalifikowano do niej wszystkie prace dotyczące zaburzeń funkcjonowania układu rozrodczego kobiet (wtórny brak miesiączki, obfite i skąpe krwawienia miesiączkowe)⁵⁸; klimakterium⁵⁹; bezpłodności⁶⁰; sztucznych zapłodnień kobiet metodą inseminacji (autor: Piotr AmbroŹewicz, na podstawie publikacji w prasie francuskiej)⁶¹; ciąży rzekomej⁶²; chorób narządów płciowych (stany zapalne, guzy, nowotwory i inne)⁶³ i przypadku kobiety

⁵² P. AmbroŹewicz, „Akuszerka”, Odessa, 1910, nr 1-2, s. 6-14, 1911, nr 15-16, s. 246-251, nr 23-24, s. 372-381, 1912, nr 5-6, s. 71-76, nr 7-8, s. 105-111, nr 11-12, s. 168-177.

⁵³ Akuszerka..., 1898, nr 7-8, s. 110-117, 1901, nr 7-8, s. 97-108, nr 9-10, s. 145-164, 1902, nr 13-14, s. 204-215, nr 23-24, s. 384-393, 1910, nr 3-4, s. do 50 (brak 4 stron), 1911, nr 15-16, s. 227-237, nr 19-20, s. 291-301, nr 21-22, s. 323-328, 1913, nr 11, s. 326-328.

⁵⁴ *Ibidem*, 1891, nr 18, s. 141-144, nr 19, s. 149-152, 1901, nr 1-2, s. 9-12, 1911, nr 15-16, s. 246-251, 1912, nr 9-10, s. 129-139, nr 21-22, s. 329-333, s. 344-347, 1913, nr 11, s. 329-330.

⁵⁵ *Ibidem*, 1902, nr 7-8, s. 113-116.

⁵⁶ *Ibidem*, 1901, nr. 5-6, s. 85-95, 1911, nr 3-4, s. 43-54, nr 23-24, s. 372-381, 1912, nr 9-10, s. 129-139, nr 11-12, s. 185-189, nr 23-24, s. 357-366, 1913, nr 12, s. 363-375.

⁵⁷ *Ibidem*, 1902, Nr. 13-14, s. 215-216.

⁵⁸ *Ibidem*, 1897, nr 1-2, s. 6-8, 1900, nr 9-10, s. 129-137, nr 15-16, s. 225-229, 1902, nr. 7-8, s. 99-101, 1908, nr 1-2, s. 18-25, nr 13-14, s. 193-205, nr 23-24, s. 378-380, 1913, nr 10, s. 301-305.

⁵⁹ *Ibidem*, 1899, nr 17-18, s. 356-363, 1911, nr 5-6, s. 75-88, 1913, nr 6, s. 161-168.

⁶⁰ *Ibidem*, 1891, nr 12, s. 93-96, nr 13, s. 101-102, 1899, nr 23-24, s. 356-363, 1908, nr 23-24, s. 359-362, 1912, nr 19-20, s. 305-308, 1913, nr 9, s. 257-266,

⁶¹ *Ibidem*, 1893, nr 11, s. 83-85, nr 12, s. 99-101.

⁶² *Ibidem*, 1899, nr 23-24, s. 374-377.

⁶³ *Ibidem*, 1893, nr 22, s. 185-187, 1896, nr 23-24, 1913, nr 1-2, s. 17-23, nr 2, s. 33-42.

PRZEGLĄD WETERYNARSKI

organ galicyjskiego Towarzystwa weterynarskiego,
czasopiśmisko poświęcone weterynarii i hodowli,

wychodzi we Lwowie pod redakcją D-ra I. Szpilmana raz
na miesiąc w objętości 1—1½ arkusza.

Warunki przedpłaty: w Cesarstwie Rosyjskiem i Król.
Polskiem rocznie 3 rs. 50 kop. łącznie dwa razy na miesiąc, po-
częwszy od 1-go Sierpnia 1890 r.

Adres Redakcyi i Administracyi: we Lwowie ulica
Kochanowskiego l. 33 w c. k. Szkoła weterynaryi.

„AKUSZERKA“

Cena za rok 2 rub., za pół roku
2 ruble, za 3 miesiące 1 rub.

Nowe piśmisko dla akuszerek,
folcererek i folcerów.

Piśmisko poświęcone akuszeryi, chorobom kobiet, dżidom i ogólnym,
i wszystkim przedmiotom wchodzącym w zakres działalności akuszerek,
folcererek i folcerów. Wychodził łącznie dwa razy na miesiąc, po-
częwszy od 1-go Sierpnia 1890 r.

Redakcja zapewnia sobie współpracownictwo pp. wykładają-
cych i lekarzy Petersburskiego (Nadstolskiego) i Moskiewskiego
zakładu Politechnicznego oraz Instytutu Politechnicznego w Petersburgu oraz
innych lekarzy specjalistów.

Prenumeratę przyjmuje Redakcja piśmiska „Akuszerka” w Briańska
(gub. Orłowska).

Redaktor i wydawca Akuszerki: Ambrożewicz.

Ryc. 1. Ogłoszenie o możliwości prenumeraty „Akuszerki”.
Źródło: „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, 1890.

NOWINY LEKARSKIE

Organ Wydziału Lekarskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

POZNAŃSKIEGO

wychodzi od trzech lat na początku każdego miesiąca w Poznaniu
staraniem

KOMITETU REDAKCYJNEGO

składającego się

z D-rów: Chłapowskiego, Kochera, Świderskiego, Święcio-
kiego, Wieberkiewicza, Zielowicza z Poznania i D-ra Szu-
mana z Torunia.

Przedpłatę przyjmują: Drukarnia nakładowa Nowin le-
karskich Fr. Chocińskiński ulica Wodna 15 w Poznaniu,
księgarnia: Krzyżanowskiego w Krakowie, Gebethnera
i Wolffa w Warszawie, jako też wszystkie urzędy pocztowe
cesarstwa Niemieckiego.

PRZEDPŁATA WYNOŚI rocznie: w Niemczech 10 m. (z prze-
słaniem 12 m.), w Austrii 1 złr. (z przesłaniem 12 złr.) w Królestwie Polskiem i Ce-
sarstwie 5 rs. (z przesłaniem 6 rs.), we Francyi 12 fr. (z przesłaniem 15 fr.), pół
rocznie: w Niemczech 5 m. (z przesłaniem 6 m.), w Austrii 3 złr. (z przesłaniem
3, 50 złr.), w Królestwie Polskiem i Cesarstwie 2, 50 rs. (z przesłaniem 3 rs. 50 kop.)
Francyi 6 fr. (z przesłaniem 7, 50 fr.).

AKUSZERKA

(Piśmisko wychodzi 5-ty rok w języku ros. w Odessie).

Piśmisko poświęcone wszystkim gałęziom medycyny
wchodzącym w zakres działalności akuszerki i folcerów.

Wychodzi 2 razy na miesiąc.

Cena roczna rs. 3 (wraz z przesyłką); półroczna rs. 1 kop. 50 4-miesię-
czna 1 rs.

Prenumeratę można w Redakcyi (ODESSA).

Redaktor i wydawca Ambrożewicz.

Ryc. 2. Ogłoszenie o możliwości prenumeraty „Akuszerki”.
Źródło: „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, 1890.

АКУШЕРКА

журналъ, посвященный акушерству, женскимъ и др. болезнямъ и вообще всѣмъ отраслямъ медицины обнимающимъ кругъ дѣятельности акушеровъ, Фельдшерницъ и Фельдшеровъ.

Выходить 2 раза въ мѣсяцъ.

Подписка принимается въ г. Брянскъ (Орловск. губ.) | Плата за объявленія 15 коп. на строку пята
въ редакціи журнала „Акушерка“. Подписная цѣна | (2 столбца въ страницѣ).
на годъ съ пересылкою 3 руб., (можно съ разсрочкой). | Статьи просить присылать на имя редактора
за перемѣну адреса—четыре семиполученныхъ марки. | Петра Михайловича Амброзевича.

О важной книгѣ, призанной въ редакцію, дѣлается бесплатное объявленіе въ ближайшемъ номерѣ.

СО Д Е Р Ж А Н І Е

Уходъ за недоносомъ.
Дифтерія и ее приписаніе въ практикѣ.

Рефераты и ссылки.
Объявленія.

W. T. H.

№ 44

УХОДЪ ЗА НЕДОНОСОМЪ.

По лекціямъ проф. П. Вюденъ.

Распознаваніе недоносовъ легко по опредѣленнымъ признакамъ, изъ которыхъ самый важнѣйшій—это малый вѣсъ плода, рожденнаго до срока.

Обыкновенно къ концу девятаго мѣсяца внутриутробной жизни плодъ вѣситъ въ среднемъ отъ 3000 до 3500 граммъ (приблизительно $7\frac{1}{3}$ до $8\frac{1}{2}$ фунт.), *) если же онъ рождается раньше этого срока, то его вѣсъ будетъ въ столько меньше, на сколько плодъ меньше дозрелъ. Вѣсъ недоноса колеблется между 1000 и 2500 грм. (приблизит. отъ $2\frac{1}{2}$ до 6 фунт.); но для опредѣленія жизнеспособности новорожденнаго не должно руководствоваться исключительно его вѣсомъ. Въ самомъ дѣлѣ, случается что недоношенный плодъ имѣетъ сравнительно весьма достаточный вѣсъ, но вслѣдствіе недоразвитія его важныхъ органовъ, какъ питаніе его такъ равно и дыханіе совершаются плохо; съ другой же стороны бывають случаи, гдѣ и болѣе зрѣлый плодъ вѣситъ меньше предыдущаго, но зато, облада

*) 1000 граммъ т. е. килограммъ равняется 2 фунт. 42 золот. 41 $\frac{1}{2}$ дол.

болѣе развитыми органами, лучше дышитъ и хорошо усваиваетъ пищу; поэтому аналогично съ возрастомъ дѣтей, рожденныхъ раньше срока, имѣетъ большое значеніе.

Вообще недоношенныя дѣти представляютъ сѣдущіе наружныя признака: тѣлоце маленькое и слабое, кожа нѣжная и прозрачная, дилатіе поверхности; мышечная слабость поразившая, крикъ слабый, несильный, сосательныя движенія слишкомъ слабы и недостаточны, глотательныя движенія иногда до слабости совсѣмъ отсутствуютъ.

Гибельныя послѣдствія столь резко выраженной слабости недоносовъ могутъ быть устранены только разумными и весьма изобильными гигиеническими мѣрами, которые, главнымъ образомъ, должны быть направлены на доставленіе необходимой теплоты и обеспеченіе правильнаго кормленія.

Средства, употребленія съ дѣвятихъ поръ для того чтобы составить имѣть нехолодную дѣтей въ самыхъ лучшихъ условіяхъ для ихъ развитія, сѣдующія: ихъ члены и туловище обертываютъ слоемъ ваты, а заглавья связать; подъ чепчикъ, вокругъ головы, кладутъ тоже вѣсть ваты; къ лѣвцу покрываютъ три или четыре бутылки

BIBLIOTEKA
TOW. HYGIEJ.
WARSZAWSKIEGO

АКУШЕРКА

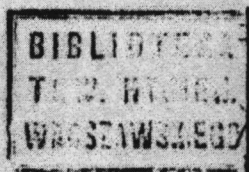
ОБЩЕДОСТУПНЫЙ

МЕДИЦИНСКИЙ ЖУРНАЛЪ

т. IX.

1898 годъ.

Редакция и издание П. М. АМБРОЖЕВИЧА.

ОДЕССА.

«Славянская» типографія Н. Хрисоголосъ, Подлейская, домъ № 8-й.

1898.

Рис. 4. Strona tytułowa. Źródło: P. Ambrożewicz, „Akuszerka”, 1898.

z trzema gruczołami piersiowymi⁶⁴; metod leczenia schorzeń ginekologicznych⁶⁵ i stosowania chloroformu podczas zabiegów operacyjnych⁶⁶ wpływu innych schorzeń na funkcjonowanie układu rozrodczego kobiet (m. in. choroby tarczycy)⁶⁷; złego wpływu na zdrowie kobiet i mężczyzn stosowanych metod antykoncepcyjnych oraz braku ich skuteczności (autor W. Żuk, bazując na publikacjach lekarzy niemieckich i francuskich, opisuje m. in. takie metody, jak: stosunki przerywane, kondomy, gąbki maciczne, tampony, kołpaczki maciczne, przepłukiwania pochwy)⁶⁸.

Bardzo obszerna publikacja dr Plikusa⁶⁹ (autor nie podał imienia), poświęcona życiu seksualnemu, drukowana była w siedmiu kolejnych numerach „Akuszerki” w roku 1902 i zajęła łącznie 86 stron. Obejmowała opis zwyczajów seksualnych świata zwierząt i ludzi, elementy anatomii i fizjologii kobiet oraz mężczyzn, opis wpływu życia seksualnego i stosowanych metod zapobiegania ciąży na zdrowie i samopoczucie, patologie fizyczne i psychiczne, dewiacje seksualne, a także sposoby i metody leczenia (np. hipnoza).

Trzy prace⁷⁰ poświęcone zostały ciałom obcym usuniętym z dróg rodnych kobiet. Ze wskazań medycznych, w przypadkach nieprawidłowego położenia macicy, zakładano tzw. metalowe krążki. Autor⁷¹ podkreślał jednak, że podjąć się tego może tylko doświadczony lekarz ze specjalnym przygotowaniem do tego typu zabiegów. Ostrzegał lekkomyślne

⁶⁴ *Ibidem*, 1896, nr 23-24, s. 399-401.

⁶⁵ *Ibidem*, 1896, nr 1-2, s. 8-13, nr 17-18, s. 263-265, nr 19-20, s. 310-313, 1899, nr 15-16, s. 227-244, 1902, nr 3-4, s. 33-45, 1908, nr 9-10, s. 129-134, nr 19-20, s. 321-314, nr 21-22, s. 324-329, 1910, nr 5-6, s. 90, nr 11-12, s. 161-175, nr 15-16, s. 232-236, nr 17-18, s. 273-278, nr 21-22, s. 334-336, s. 337-341, 1911, nr 21-22, s. 335-337, 1912, nr 17-18, s. 277-281, 1913, nr 1-2, s. 5-11, s. 27-30, nr 5, s. 144-147, nr 8, s. 233-241, nr 9, s. 270-273, s. 279-281.

⁶⁶ *Ibidem*, 1893, nr. 10, s. 73-77.

⁶⁷ *Ibidem*, 1891, nr 16, s. 129-131, nr 17, s. 135-139, nr 18, s. 144-145, 1896, nr 1-2, s. 17-18, nr 13-14, s. 197-202, 1902, nr 5-6, s. 87-92, 1910, nr 13-14, s. 207-208, 1912, nr 21-22, s. 341-344, s. 351-353.

⁶⁸ *Ibidem*, 1900, nr 11-12, s. 161-178.

⁶⁹ Plikus, *Połowaja żizn*, „Akuszerka...”, pod red. P. Ambrożewicza, Odessa, 1902, nr 11-12, s. 161-175, nr 13-14, s. 193-204, nr 15-16, s. 225-235, nr 17-18, s. 265-275, nr 19-20, s. 297-313, nr 21-22, s. 337-345, nr 23-24, s. 361-373

⁷⁰ *Inorodnyje tielo w matkie*, przedruk z „Żuranału Akuszerstwa i Żenskich Boliezniej” – organu Towarzystwa Akuszerko-Ginekologicznego w Petersburgu, [w:] „Akuszerka...”, 1897, nr 1-2, s. 3-6.

⁷¹ I. Charitanskij, *Ob Inorodnych tielach w ženskich mocziopolowych organach*, „Akuszerka...”, 1899, nr 1-2, s. 1-9; *Postoronnija tjela w polosti matki*, „Akuszerka...”, 1908, nr 1-2, s. 26 (tłumaczenie angielskie – brak danych tłumacza, tylko iniejały: E. B.).

akuszerki przed niebezpieczeństwem samodzielnego zakładania kobietom krążka, który niedopasowany indywidualnie, może wywołać różnego rodzaju obrażenia wewnętrzne. Przypominał, że zadaniem akuszerki jest tylko informowanie kobiety o przeznaczeniu krążków, kierowanie do doświadczonego lekarza i pouczanie o tym, że ma stosować się do jego wskazówek i zgłaszać się na wizyty kontrolne 1-2 razy w miesiącu w celu obserwacji lub wymiany krążka. Opisywano również przypadki wręcz kuriozalne znajdowania podczas badań i zabiegów, wykonywanych z powodu chorób ginekologicznych, takich przedmiotów jak np.: tampony, szpulki od nici, ołówki, a nawet jodłowe szyszki, marchewki, rzodkiewki, różnej wielkości słoiczki lub puszki, łyżki stołowe, różnej wielkości korki, druty i inne. Powody, dla których umieszczano te przedmioty to próby wywoływania sztucznego poronienia, zapobiegające zapłodnieniu, a także zaspokojenia potrzeb seksualnych (również przez dziewczynki w wieku dojrzewania). Akuszerka miała prawo podjąć próbę usunięcia przedmiotu, ale w przypadku jakichkolwiek trudności konieczne było skierowanie kobiety do lekarza. Opisano rodzaje powikłania w drogach rodnych, takie jak stany zapalne, rany i przetoki do pęcherza moczowego, jelit, jamy brzusznej, spowodowane wspomnianymi ciałami obcymi występującymi w drogach rodnych, takimi jak stany zapalne, rany, przetoki do pęcherza moczowego, jelit, jamy brzusznej, krwotoki.

Grupa trzecia – *pediatria*. Obejmuje 75 artykułów dotyczących fizjologicznie występujących u noworodków zmian, takich jak: żółtaczką, powiększenie gruczołów piersiowych, nieznaczne krwawienia z dróg rodnych u noworodków płci żeńskiej⁷². Zdecydowanie największą liczbę artykułów poświęcono chorobom dziecięcym. Można tu wymienić m. in.: wady wrodzone, gdzie opisywano przypadki płodów – potworków⁷³. Na zakończenie tej publikacji, redaktor „Akuszerki” zamieścił krótką notatkę, w której przypominał o nakazie prawnym przynoszenia każdego potworka, bezpośrednio po urodzeniu, do lekarza miejskiego lub innego znajdującego się w najbliższym otoczeniu, bez względu nawet, jak określono, na „protesty rodziców”. Prosił również o przysyłanie do redakcji szczegółowych ich opisów. Inną wadą wrodzoną, której poświęcono też odrębny artykuł, był przypadek dziecka z „zajączą wargą”⁷⁴. Natomiast wśród

⁷² „Akuszerka...”, 1893, nr 1, s. 2-6, 1897, Nr. 5-6, s. 81-88, 1912, nr 5-6, s. 91-94.

⁷³ *Urodlivosti ploda, tłumaczenie z prasy niemieckiej*, I. Ł. Charitanskij, „Akuszerka...”, pod. red. P. Ambrożewicza, 1898, nr 23-24, s. 371-377.

⁷⁴ *Ibidem*, 1902, nr 9-10, s. 141-153.

innych chorób, które zajmowały uwagę autorów, wymienić można choroby skóry, przewodu pokarmowego, zatrucia po stosowaniu kwasu karbolowego do pielęgnacji pępka, pleśniawki, świerzb, krzywica, niedokrwistość, nerwice dziecięce, choroby uszu, tężec, błonica (ich diagnozowanie, przyczyny, leczenie i pielęgnacja)⁷⁵, nagła śmierć noworodka i tzw. letnia śmierć dziecięca⁷⁶.

Na drugim miejscu, z uwagi na objętość, znajdowały się problemy związane z pielęgnowaniem dzieci w różnych okresach ich rozwoju (w tym wcześniaków), dotyczące karmienia naturalnego i zastępczego, czyli karmienie przez „mamki”, preparatami mlecznymi, mlekiem kozim, krowim, a nawet końskim⁷⁷.

W publikacji, z roku 1898 dotyczącej wcześniaków⁷⁸ autor określa cechy charakterystyczne dla noworodków uznawanych za „niedonoszone” (bez względu na to, czy urodziły się wcześniej, czy o czasie). Wśród cech wymienia niską wagę, wzrost (dziś: długość), duże „wychudzenie”, czerwoną, pokrytą meszkiem skórę, brak jąder u chłopców. Artykuł zawierał rysunki ciepłarek (inkubatorów) i spełniającej podobne funkcje wanienki o podwójnych ściankach, między którymi nalewało się gorącą wodę, dla utrzymania odpowiedniej temperatury otoczenia dla ułożonego w niej wcześniaka.

Wśród innych, które zaliczono do grupy trzeciej, można wymienić: ząbkowanie⁷⁹, zabieg pielęgnacyjny⁸⁰ oraz to, na co należy szczególnie

⁷⁵ „Akuszerka...”, 1891, nr 24, s. 202-204, 1893, nr 1, s. 6-8, nr 10, s. 77-80, nr 11, s. 90-94, nr 12, s. 104-109, nr 14, s. 122-125, nr 15, s. 129-132, nr 22, s. 187-189, nr 23, s. 196-198, 1896, nr 1-2, s. 19-21, nr 13-14, s. 202-213, nr 23-24, s. 385-399, 1897, nr 9-10, s. s. 158-163, nr 13-14, s. 214-217, 1898, Nr. 7-8, s. 117-121, nr 11-12, s. 183-185, nr 19-20, s. 311-312, 1899, Nr. 5-6, s. 87-91, nr 11-12, s. 182-184, 1901, Nr. 3-4, s. 146-152, 1902, nr 17-18, s. 281-284, 1908, nr 3-4, s. 51-60, nr 17-18, s. 257-262, nr 19-20, s. 314-316, nr 23-24, s. 365-375, 1910, nr 9-10, s. 141-145, nr 15-16, s. 236-242, 1911, nr 13-14, s. 213-218, 1913, nr 1-2, s. 23-27, nr 2, s. 57-61, nr 3, s. 73-78, nr 8, s. 241-247, nr 9, s. 281-285, nr 10, s. 309-311, nr 11, s. 340-349,

⁷⁶ *Ibidem*, 1908, nr 5-6, s. 78-89, 1913, nr 4, s. 111-122.

⁷⁷ *Ibidem*, 1891, nr 1, s. 1-4, nr 3, s. 17-20, nr 4, s. 27-29, nr 5, s. 35-37, nr 6, s. 45-47, nr 10, s. 77-79, nr 21, s. 167-170, 1896, nr 7-8, s. 106-109, nr 15-16, s. 244-255, 1898, nr 1-2, s. 19-25, nr 3-4, s. 48-64, nr 23-24, s. 378-379, 1899, nr 15-16, s. 245-249, nr 21-22, s. 331-342, 1902, nr 3-4, s. 46-58, nr 11-12, s. 176-188, nr 21-22, s. 321-337, 1910, nr 5-6, s. 70-79, s. 81-84, nr 11-12, s. 177-180, nr 13-14, s. 193-205, nr 23-24, s. 364-379, 1912, nr 9-10, s. 155-159, nr 23-24, s. 367-375, 1913, nr 4, s. 109, nr 5, s. 149-154.

⁷⁸ W. Żuk, *Njedonoski i słabuja djeti*, „Akuszerka...”, pod red. P. Ambrożewicza, Odessa, 1898, nr. 3-4, s. 48-64.

⁷⁹ „Akuszerka...”, 1893, nr 13, s. 116-118, 1913, nr 11, s. 337-340.

⁸⁰ *Ibidem*, 1901, nr 19-20, s. do 323 (brak 5 stron).

zwrócić uwagę obserwując dzieci⁸¹, i jak podkreślano, bardzo ważne zadanie akuszerki. Prawidłowo dokonane spostrzeżenia i fachowo przekazane lekarzom umożliwiały szybsze i trafniejsze postawienie diagnozy.

Konstrukcja opracowań dotyczących jednostek chorobowych zawierała etiologię, epidemiologię, objawy, diagnozowanie, postępowanie lecznicze (podawano receptury leków dostosowane do konkretnych przypadków oraz oczekiwane efekty lecznicze). Ponadto postępowanie z chorym. Autorzy, w swoich publikacjach, dokonywali przeglądu literatury, nie zawsze jednak ściśle podając źródła informacji.

Grupa czwarta – położnictwo⁸². Do tej grupy zaliczone zostały artykuły (łącznie 243), które dotyczyły ciąży, porodu i położu, o przebiegu zarówno prawidłowym, jak i patologicznym, a także ewentualne występowanie chorób współistniejących (także i wenerycznych) i ich wpływu na kobietę ciężarną, płód. Publikacje z zakresu położnictwa polegały na studium przypadku z jednoczesnym podaniem standardu postępowania akuszerki, określając w ten sposób zakres jej kompetencji w opiece nad kobietą podczas porodu, w okresie poporodowym i postępowanie z noworodkiem. Przypominano o konieczności wezwania lekarza? w jednej sytuacji „kiedy”

Grupa piąta – aseptyka i antyseptyka. Znajdują się tu artykuły dotyczące: nauki o bakteriach⁸³ (referat wygłoszony w Obszczijestwie Odesskich Akuszerok przez dr E. M. Wajnsztjejna) i sposobach sterylizacji narzędzi chirurgicznych i akuszeryjnych⁸⁴. Autor podaje technikę sterylizacji narzędzi możliwą do przeprowadzenia poza warunkami szpitalnymi (gdzie nie używa się aparatów do sterylizacji za pomocą gorącego powietrza i pary). Na potrzeby działalności lekarzy i akuszerok w wsi zalecał gotowanie instrumentów, przez kilkanaście minut (nie określając dokładnie jednak ile) w sodowym roztworze, tj. łyżka stołowa sody na 6 szklanek wody. Po czym naczynie (bardzo polecał samowar) należało ostudzić poprzez umieszczenie w zimnej wodzie. Po samym zaś zabiegu narzędzia polecał

⁸¹ „Akuszerka...”, 1893, nr 9, s. 65–67.

⁸² *Ibidem*, do grupy czwartej zaliczono 243 artykuły, z czego: 129 to prace oryginalne, 23 – tłumaczenia polskie, 55 – niemieckie, 13 – francuskie, 2 – inne (1 austriackie i 1 francuskie) oraz 21 przedruków z innej prasy medycznej rosyjskiej, a zatem w roczniku 1891 zamieszczonych zostało 10 artykułów, 1893 – 22 art., 1896 – 14 art., 1897 – 14 art., 1898 – 19 art., 1899 – 20 art., 1900 – 15 art., 1901– 10 art., 1902 – 8 art., 1908 – 16 art., 1910 – 19 art., 1911 – 18 art., 1912 – 31 art., 1913 – 27 art. (Nie podaje się stron z uwagi na liczbę artykułów – 243).

⁸³ „Akuszerka...”, 1900, nr 1–2, s. 17–23, 1908, nr 7–8, s. 106–109.

wymyć chłodną wodą, następnie zamoczyć w gorącym sodowym roztworze z dodatkiem mydła. W tym roztworze następnie oczyścić szczotką. Dokładne wysuszenie i przetrarcie alkoholem za pomocą skrawka skóry lub zamszu kończyło to postępowanie. W przypadku niektórych narzędzi akuszerskich zalecał przed zabiegiem zanurzyć je w roztworze lizolu (1 łyżeczka od herbaty na 5-6 szklanek ciepłej wody). Wyjaśniono przy tym, że lizol nadaje narzędziom ślisłość, co ułatwia wprowadzenie ich do dróg rodnych.

Pozostałe prace dotyczą: dezynfekcji stosowanej w związku z chorobami zakaźnymi⁸⁵, zatrucia środkami dezynfekcyjnymi⁸⁶, sposobu chirurgicznego mycia rąk⁸⁷, roli aseptyki i antyseptyki w profilaktyce chorób⁸⁸ i roli słońca jako metody dezynfekcji⁸⁹.

Grupa szósta - choroby zakaźne. Przedmiotem artykułów najczęściej była gruźlica⁹⁰ i rzeżączka⁹¹. Z innych należy wymienić: kłę⁹², błonicę⁹³, dżumę⁹⁴, ospę i półpasiec⁹⁵, odrę i szkarlatynę⁹⁶. (uporządkowana została według wcześniej podanych zasad). W tym miejscu zakwalifikowano również publikacje dotyczące szczepień⁹⁷ oraz epidemiologii chorób zakaźnych⁹⁸. Jeden z artykułów traktował

⁸⁴ *Ibidem*, 1897, nr 9-10, s. 149-159.

⁸⁵ *Ibidem*, 1901, nr 1-2, s. 12-26, nr 3-4, s. 53-61, 1910, Nr 3-4, s. 56-57.

⁸⁶ *Ibidem*, 1899, nr 3-4, s. 49-58.

⁸⁷ *Ibidem*, 1899, nr 9-10, s. 129-132, 1910, nr 7-8, s. 123-125.

⁸⁸ *Ibidem*, 1891, nr 24, s. 200-202, 1893, nr 24, s. 205-210, 1901, nr 9-10, s. 129-145.

⁸⁹ *Ibidem*, 1902, nr 1-2, s. 6-21.

⁹⁰ „Akuszerka...”, 1891, Nr. 11, s. 88-91, nr 12, s. 96-100, nr 13, s. 104-108, nr 14, s. 113-116, nr 15, s. 120-122, nr 22, s. 178-180, 1893, nr 2, s. 14-15, 1896, nr 21-22, s. 352-356, 1899, nr 9-10, s. 152-157, 1901, nr 1-2, s. 1-9, nr 3-4, s. 39-46, 1902, nr 7-8, s. 116-121, 1908, nr 23-24, s. 380-381, 1910, nr 9-10, s. 148-150, 1912, nr 21-22, s. 347-349, 1913, nr 1-2, s. 1-5, nr 11, s. 330-335, nr 12, s. 357.

⁹¹ „Akuszerka...”, 1893, nr 2, s. 9-12, nr 7, s. 49-54, 1896, nr 5-6, s. 71-77, nr 23-24, s. 364-370, 1898, nr 11-12, s. 172-181, nr 13-14, s. 202-210, 1910, nr 7-8, s. 112-122, 1911, nr 23-24, s. 381-384, 1912, nr 5-6, s. 65-71, nr 7-8, s. 97-105, nr 15-16, s. 225-235, nr 21-22, s. 321-329.

⁹² *Ibidem*, 1897, nr 9-10, s. 165-168, 1898, nr 9-10, s. 150-154, 1901, nr 5-6, s. 78-85, 1908, nr 21-22, s. 321-324, 1910, nr 1-2, s. 16-29, nr 5-6, s. 84-89, nr 21-22, s. 344-349, 1912, nr 15-16, s. 235-240, 1913, nr 4, s. 106-109, nr 7, s. 219-222.

⁹³ *Ibidem*, 1893, nr 8, s. 59-64, nr 9, s. 67-72, nr 24, s. 216-217.

⁹⁴ *Ibidem*, 1897, Nr. 5-6, s. 89-95, 1901, Nr. 23-24, s. 393-400, 1902, nr 15-16, s. 239-252.

⁹⁵ *Ibidem*, 1893, nr 18, s. 153-155, 1899, nr 9-10, s. 148-152, 1900, nr 17-18, s. 257-266, nr 19-20, s. 304-313, nr 21-22, s. 338-349.

⁹⁶ *Ibidem*, 1893, nr 2, s. 15-16, 1897, nr 9-10, s. 153-158, 1900, nr 17-18, 257-266.

⁹⁷ *Ibidem*, 1891, nr 7, s. 56-58, nr 8, s. 64-67, nr 9, s. 72-74, 1901, nr 13-14, s. 225-231, 1912, nr 21-22, s. 321-329.

⁹⁸ *Ibidem*, 1901, nr 23-24, 376-391, 1908, nr 13-14, s. 205-220, 1913, nr 6, s. 179-190, nr 8, s. 247-254.

o nieudanych próbach leczenia rzeżączki przy pomocy szczepionki (A. Karawja, *Wakcinoterapia gonorrhoei u ženszszczin*⁹⁹).

Grupa siódma – zakres kompetencji akuszerki – znajdują się tu artykuły dotyczące obowiązków i ograniczeń w czynnościach wykonywanych przez akuszerki¹⁰⁰, plan akuszerskiego działania¹⁰¹ opracowany przez dr A. G. Boriakowskovo z Kijowa. Praca pt. *Ob obja-zannostjach akuszerki* (obowiązках) jest tłumaczeniem z prasy niemieckiej (tłum. dr I. L. Charitanskij, 1899). Z publikacji dowiadujemy się o tym, co powinna zawierać torba akuszerki, której zawartość wskazywać może na zadania i pośrednio jej możliwości terapeutyczne. Na jej wyposażenie składały się: termometr; stetoskop; tasiemkę do przewiązania pępowiny; irygator z zakończeniem szklanym – domacicznym i kauczukowym – doodbytnicznym; szczoteczkę do rąk; butelkę kwasu karbolowego i lizolu (do dezynfekcji siebie i rodzącej) i menzurkę z podziałką do przygotowywania roztworów. Do obowiązków akuszerki według zawartego tam opisu należało: dbałość o czyste ubranie i narzędzia, posiadanie kompletnie wyposażonej torby. Przytoczono też zadania akuszerki, które były następujące: ocena stanu ogólnego rodzącej (czy wymaga pomocy lekarza); zebrania wywiadu uwzględniając wzrost, samopoczucie, przebyte choroby, przebieg poprzednich ciąży, porodów; charakter miesiączki przed i po zawarciu związku małżeńskiego, przebieg rozwoju posiadanych dzieci. Ponadto, co 2 godziny, należało mierzyć temperaturę ciała; jeżeli poród rozpoczął się niedawno – zrobić lewatywę z 1 litra ciepłej wody; obmyć wodą, mydłem i miękką szczoteczką zewnętrzne narządy płciowe rodzącej; po 5 minutach przemyć 2% roztworem kwasu karbolowego; położyć czyste prześcieradło (na rodzącą). Czynności wykonywać delikatnie (bezboleśnie). To samo należało wykonać po zakończeniu porodu. Następnie, przez powłoki brzuszne ustalić położenie płodu i ocenić jakość skurczów macicy, posłuchać tętna płodu. Sprawdzić stan pęcherza moczowego (pilnować, aby rodząca oddała mocz). Obserwować brzuch podczas skurczów macicy, czy nie ma oznak jej rozerwania. Przed badaniem wewnętrznym umyć i zdezynfekować ręce. Badanie wykonać co najmniej 2-krotnie (drugą raz koniecznie po pęknięciu pęcherza płodowego, aby sprawdzić, czy nie wypadły części drobne). Dalej opisano technikę mycia rąk: w pierwszej kolejności nakazywano dokładnie oczyścić nożykiem

⁹⁹ *Ibidem*, 1912, nr 21–22, s. 321–329.

¹⁰⁰ *Ibidem*, 1896, nr 11–12, s. 165–182, 1897, nr 21–22, s. 339–351, 1898, nr 9–10, s. 145–150, 1899, nr 11–12, s. 176–182, 1900, nr 17–18, s. 283–285.

¹⁰¹ *Ibidem*, 1891, nr 7, s. 54–56, nr 8, s. 61–64, nr 9, s. 69–72, nr 11, s. 85–88

krótko obcięte paznokcie, myć ręce do łokci przez 5 minut ciepłą wodą, mydłem i miękką szczołeczką, następnie 3 minuty obmywać środkiem dezynfekcyjnym (3% kwasu karbolowego lub 0, 5 % lizolu przygotowanego wcześniej przy pomocy menzurki). Nie osuszać rąk i nie dotykać żadnych przedmiotów. W 1910 roku zalecano akuszerkom zakładać jałowe rękawiczki, a do środków opatrunkowych i innych przyborów akuszerskich używać kasetki z przykrywką¹⁰².

Do kategorii „7” zaliczano tematy o konieczności nadania większych uprawnień akuszerkom miejskim, co z kolei wymagało obowiązku podnoszenia kwalifikacji (W. Żuk, 1900)¹⁰³. Wspomniany W. Żuk ubolewał, że akuszerki miały prawo udzielać pomocy tylko przy porodach fizjologicznych. W przypadku jakiegokolwiek problemów musiały zwracać się o pomoc lekarzy. Z pewnością (podaje autor) byłoby mniej przypadków martwych urodzeń i porodów zakończonych zejściem śmiertelnym rodzącej, gdyby akuszerka miała prawo wykonać obrót nieprawidłowo położonego płodu lub mogła zastosować kleszcze położnicze, zamiast czekać, na ogół kilka godzin, na przybycie lekarza zajmującego się, w tym czasie, innym pacjentem. Inna praca dotyczyła aktywności organizacyjnej. Bowiem pod koniec 1899 roku – rozpoczęło działalność Towarzystwo Organizacji Pomocy dla kobiet personelu medycznego (felczerek, akuszerek i innych) emerytowanych i pozbawionych możliwości praktyki ze względu na stan zdrowia¹⁰⁴.

Grupa ósma – higiena¹⁰⁵. Tematyką z dziedziny higieny zajmowano się w całym analizowanym okresie. Uwzględniono je też, chociaż w pewnym stopniu, przy okazji omawiania innych tematów z grup y od 1–11. Odrębne nie rozpatrywane jeszcze artykuły o łącznej liczbie 25, z czego 1 to tłumaczenie z prasy polskiej, 4 – z niemieckiej i 1 przedruk, patrz: tabela 1) poświęcone były zasadom racjonalnego trybu życia, higieny otoczenia. Adresowane mogły być nie tylko do akuszerek, ale również do ogółu społeczeństwa, przede wszystkim jednak, do warstwy inteligentnej. W pracach tych udzielano wskazówek,

¹⁰² *Ibidem*, 1910, nr 17–18, s. 270–273.

¹⁰³ *Ibidem*, 1898, nr 19–20, s. 19–20, 1900, nr 17–18, s. 283–285.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 1898, nr 7–8, s. 121–124, 1900, nr 1–2, s. 1.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 1891, nr 3, s. 20–24, nr 6, s. 49–50, nr 18, s. 145–148, nr 19, s. 152–154, 1893, nr 3, s. 20–24, nr 4, s. 25–31, nr 10, s. 80–81, nr 22, s. 190–191, 1896, nr 7–8, s. 109–120, nr 9–10, s. 133–149, 1897, nr 3–4, s. 53–66, 1898, nr 3–4, s. 40–47, nr 5–6, s. 79–88, nr 17–18, s. 283–285, nr 21–22, s. 335–348, 1900, nr 1–2, s. 1–2, s. 23–28, nr 3–4, s. 46–57, nr 5–6, s. 72–90, nr 11–12, s. 178–182, nr 17–18, s. 272–281, 1901, nr 1–2, s. 26–28, 1902, nr 1–2, s. 21–28, nr 5–6, s. 77–83, nr 17–18, s. 276–281, s. 284–287, 1910, nr 13–14, s. 209–220, 1911, nr 13–14, s. 209–213, 1912, nr 1–2, s. 22–29, nr 24–25, s. 380–383, 1913, Nr10, s. 311–314, nr 11, s. 353–354.

m. in., dotyczących zasad higieny osobistej, prawidłowego odżywiania, ubierania się (np. krytyka noszenia gorsetów, trenów) prawidłowej pozycji podczas snu, szkodliwości alkoholu i środków odurzających, znaczenia „czystego powietrza”, korzystania ze słońca, wody (zalecenia i wskazówki, których udzielano wtedy, do dzisiejszego dnia nie straciły nic na swej wartości).

Grupa dziewiąta – inne choroby i tematy¹⁰⁶. Obszar tej grupy obejmuje pozostałe choroby występujące u kobiet, poza sferą ginekologii i patologii z dziedziny położnictwa, a także u mężczyzn i dzieci. W opracowaniach omawiane są problemy chorobowe w sposób ogólny. Zatem w 57 publikacjach (patrz: tabela 1) można było zapoznać się z opisami takich chorób, jak: hemofilia, choroby oczu, ale i brodawek skóry, modzeli, zanokcicy, oparzeń, odmrożeń, żyłaków, próchnicy zębów, skorbutu, zaparcia, zapaleń wątroby, chorób nosa, gardła, uszu, płuc, zapaleniach stawów, chorób tarczycy, i innych. Zakwalifikowano do tej grupy również takie tematy, jak: zatrucia i udzielanie pierwszej pomocy, a nawet zastosowania leczniczych poziomek leśnych (w przypadku ran, zaburzeń trawienia). Ponadto kąpiel piaskowych jako metody leczenia przewlekłego zapalenia stawów, również leczenia bezpłodności, bezpłodność mężczyzn, czy zastosowanie promieni Roentgena.

¹⁰⁶ „Akuszerka...”, 1891, nr 2, s. 12–13, nr 4, s. 29–32, nr 5, s. 37–42, nr 6, s. 47–49, nr 10, s. 79–81, nr 20, s. 160–163, nr 23, s. 191, 1893, nr 2, s. 12–14, nr 5, s. 35–40, nr 11, s. 96–97, nr 17, s. 145–149, nr 18, s. 155–158, nr 19, s. 161–165, nr 20, s. 171–173, nr 21, s. 178–183, nr 23, s. 198–203, 1896, nr 1–2, s. 22–23, nr 5–6, s. 86–92, nr 7–8, s. 120–123, nr 13–14, s. 219–226, nr 15–16, s. 234–243, nr 17–18, s. 266–285, nr 19–20, s. 316–319, nr 21–22, s. 344–352, 1897, nr 1–2, s. 8–25, nr 11–12, s. 187–210, nr 15–16, s. 264–268, nr 17–18, s. 286–302, nr 19–20, s. 311–319, s. 326–337, nr 21–22, s. 361–369, 1898, nr 1–2, s. 23–28, nr 5–6, s. 89–92, nr 7–8, s. 97–106, nr 23–24, s. 379–380, 1899, nr 9–10, s. 144–147, nr 13–14, s. 211–221, 1900, nr 1–2, s. 12–17, nr 9–10, s. 142–153, nr 13–14, s. 210–221, nr 15–16, s. 248–251, nr 17–18, s. 281–283, nr 21–22, s. 330–338, nr 23–24, s. 364–379, 1901, nr 13–14, s. 201–215, nr 15–16, s. 233–263, nr 17–18, s. 278–293, nr 21–22, s. 297–323, s. 354–361, nr 23–24, s. 369–376, 1902, nr 3–4, s. 58–62, nr 5–6, s. 83–87, nr 15–16, s. 236–239, s. 252–253, 1908, nr 3–4, s. 33–46, nr 5–6, s. 65–78, s. 109–125, nr 9–10, s. 139–154, nr 11–12, s. 175–190, nr 15–16, s. 230–243, nr 17–18, s. 271–285, nr 19–20, s. 295–312, s. 316–318, s. 345–349, nr 23–24, s. 362–365, s. 375–378, 1910, nr 3–4, s. 53–55, nr 5–6, s. 80–81, s. 89, nr 9–10, s. 150–155, nr 11–12, s. 180–189, nr 13–14, s. 221–222, nr 15–16, s. 242–253, nr 17–18, s. 284–286, s. 278–283, 1911, nr 1–2, s. 23–24, nr 15–16, s. 251–255, nr 21–22, s. 328–335, s. 340–354, nr 23–24, s. 386–388, 1912, nr 1–2, s. 14–22, nr 3–4, s. 33–40, nr 7–8, s. 111–125, nr 13–14, s. 193–203, nr 21–22, s. 333–341, 1913, nr 3, s. 91–93, nr 12, s. 375–386, nr 12, s. 386–389

Grupa dziesiąta – *psychologia i psychiatria*¹⁰⁷. Pracami z tej tematyki, zajmowano się sporadycznie do roku 1902 (6, patrz tabela 1). Pisano o wpływie „duszy na ciało”, sferze uczuć w małżeństwie, lęku przed śmiercią, zaburzeniach i chorobach psychicznych.

Grupa jedenasta – *historia rozwoju położnictwa*¹⁰⁸. Artykuły dotyczyły rozwoju położnictwa w Rosji (A. P Artjemjew, *Oczjerk razwitija „babiczjawo” djela w Rossii*, 1896, nr 1–2; L. Monin, *Kratkij oczjerk istorii akuszerok*, 1898, nr 9–10; Ju. Ljewczenko (akuszerka), *Kak ljeczili 300 ljet tomu nazad*, 1897, nr 9–10) oraz wierzeń, legend, przekazów ludowych dotyczących rosyjskiej medycyny ludowej.

Grupa dwunasta – *sprawozdania*¹⁰⁹. Jednym z ciekawszych artykułów sprawozdawczych (niestety podpisany jedynie inicjałami W. J.) jest *Żenskaja wraczejbnaja djejatjelność w Odessje* (1896, nr 9–10). Podaje dane statystyczne z roku 1892, a dotyczące personelu medycznego w Odessie (odnotowano tam następujące dane):

- lekarze i chirurdzy – 269 mężczyzn (m.) i 26 kobiet (k.),
- masażyści – 1 m., 19 k.,
- felczerzy, akuszerki, babki – 115 m., 289 k.,
- „mikroskopistki” – 2 m., 12 k.,
- sanitariuszki, pielęgniarki, siostry miłosierdzia – 5 m., 166 k.

Pozostałe sprawozdania pochodzą ze szpitala w Tumie (za rok 1896, 1897 i 1911), a sporządził je w formie opisowej lekarz ziemski Władimir Kljewijeżal (Kasimowskoje zjemstwo). Dotyczą przede wszystkim liczby pacjentek hospitalizowanych (nie tylko z powodu porodu, ale i chorób ginekologicznych) w oddziale położniczym.

Grupa trzynasta – *nekrologia*. Znajdują się tu artykuły (autorstwa W. Żuka) poświęcone pamięci: 1. Antona Jakowlewicza Krassowskiego (1823–1898)¹¹⁰, 2. Kronida Fjedorowicza Sławjanskowo (1847–1898)¹¹¹ i 3. Nila Fjedorowicza Fiałatowa (1847–1902)¹¹². Zawierają opisy dorobku naukowego, przebieg drogi zawodowej.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 1893, nr 24, s. 213–216, 1896, nr 3–4, s. 50–60, nr 11–12, s. 182–188, nr 13–14, s. 214–219, 1897, nr 13–14, s. 218–239, nr 15–16, s. 248–263, 1898, nr 1–2, s. 16–18, 1899, nr 7–8, s. 109–119, 1902, nr 13–14, s. 217–219, 1908, nr 7–8, s. 97–105, nr 21–22, s. 338–345, 1910, nr 13–14, s. 205–207, nr 19–20, s. 308–315, 1911, nr 1–2, s. 27–28, nr 3–4, s. 54–65, nr 19–20, s. 301–307.

¹⁰⁸ *Ibidem*, 1896, nr 1–2, s. 1–8, 1897, nr 9–10, s. 168–173, 1898, nr 9–10, s. 134–145, 1899, nr 13–14, s. 203–210, nr 21–22, s. 342–352, 1900, nr 5–6, s. 90–91, 1901, nr 5–6, s. 65–78, nr 7–8, s. 121–127, nr 11–12, s. 183–192, nr 17–18, s. 293–296, 1902, nr 7–8, s. 101–113, nr 17–18, s. 257–264, 1912, nr 1–2, s. 1–14.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 1896, nr 9–10, s. 149–158, 1897, nr 7–8, s. 111–115, 1898, nr 21–22, s. 321–325, 1910, nr 19–20, s. 289–303, 1912, nr 11–12, s. 163–168.

¹¹⁰ *Ibidem*, 1898, nr 9–10, s. 129–133.

¹¹¹ *Ibidem*, 1898, nr 23–24, s. 353–354.

¹¹² *Ibidem*, 1902, nr 7–8, s. 97–98.

W celu dokładniejszego zobrazowania zawartości czasopisma „Akuszerka” dokonano obliczeń w rozbiciu na roczniki. Zestawienia w zróżnicowaniu na charakter artykułów i podział tematyczny zawierają tabele 2–15. Pozwala to na wnikliwszą analizę, zwłaszcza pod kątem wpływów zewnętrznych na medycynę w Rosji.

Tabela nr 2. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1891

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	1	2	3	7	2	4	2	2	7	-	-	-	-	30
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	1	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	5
tłumaczenie (francuski)	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
razem	1	2	5	10	2	4	2	4	7	-	-	-	-	37

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 3. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1893

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	-	1	10	8	1	7	-	1	7	1	-	-	-	36
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (niemiecki)	-	1	1	12	-	-	-	2	-	-	-	-	-	16
tłumaczenie (francuski)	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	3
tłumaczenie (inne)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
przedruk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
razem	-	3	11	22	1	7	-	4	8	1	-	-	-	57

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 4. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1896

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	-	-	4	13	-	1	2	3	10	2	1	1	-	37
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	2	1	-	-	2	-	-	2	1	-	-	-	8
tłumaczenie (francuski)	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2
razem	-	3	5	14	-	3	2	3	15	3	1	1	-	50

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 5. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1897

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
oryginalny	-	-	3	12	1	3	1	1	9	1	1	1	1	-	33
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (inny)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	2	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	7
razem	-	2	3	14	1	3	1	1	13	1	1	1	1	-	41

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 6. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1898

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	1	-	4	12	-	2	2	5	4	-	1	1	2	34
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	3	6	-	-	1	-	-	-	-	-	-	10
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (inny)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
przedruk	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3
razem	1	2	7	19	-	2	3	5	4	1	1	1	2	48

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 7. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1899

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	-	5	4	12	2	2	-	-	1	1	2	-	-	29
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	1	6	-	-	1	-	1	-	-	-	-	9
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (inny)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
razem	-	5	5	20	2	2	1	-	2	1	2	-	-	40

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 8. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1900

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	1	3	-	15	1	2	4	6	7	-	1	-	-	40
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (inny)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
razem	1	3	-	15	1	2	4	6	9	-	1	-	-	42

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 9. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1901

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	2	-	2	10	3	5	1	1	4	-	2	-	-	30
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (inny)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	1	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	7
razem	3	-	2	10	3	11	1	1	4	-	2	-	-	37

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 10. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1902

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	2	4	5	7	1	2	-	4	4	1	2	-	1	30
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (niemiecki)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (inny)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
razem	3	4	5	8	1	2	-	4	4	1	2	-	1	35

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 11. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1908

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	-	2	2	4	1	2	2	-	7	2	-	-	-	22
tłumaczenie (polski)	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
tłumaczenie (niemiecki)	-	3	2	7	-	1	-	-	1	-	-	-	-	14
tłumaczenie (francuski)	-	-	2	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
tłumaczenie (inne)	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
przedruk	-	3	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	5
razem	-	9	7	16	1	3	2	-	10	2	-	-	-	50

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 12. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1910

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	1	2	5	9	1	2	-	1	7	1	-	1	-	34
tłumaczenie (polski)	-	3	-	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	8
tłumaczenie (niemiecki)	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3
tłumaczenie (francuski)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	1	2	4	4	-	-	-	-	4	1	-	-	-	17
razem	2	7	9	19	2	2	1	1	11	2	-	1	-	62

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 13. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny - rok 1911 (niepełny: brak zeszytu 4, 5 6 i 9)

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	4	1	-	4	-	-	-	1	3	3	-	-	-	16
tłumaczenie (polski)	-	2	-	6	-	-	-	-	1	-	-	-	-	9
tłumaczenie (niemiecki)	1	-	1	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
tłumaczenie (francuski)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	-	-	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	4
razem	6	3	1	18	-	1	-	1	5	3	-	-	-	38

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 14. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1912

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	3	2	-	9	-	4	-	-	4	-	-	1	-	23
tłumaczenie (polski)	1	-	-	8	-	1	-	-	1	-	-	-	-	11
tłumaczenie (niemiecki)	3	-	1	7	-	-	-	1	1	-	-	-	-	13
tłumaczenie (francuski)	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	2	-	1	4	-	-	-	-	1	-	1	-	-	9
razem	9	2	3	31	-	5	-	1	7	-	1	1	-	60

Źródło: obliczenia własne

Tabela nr 15. Zestawienie zawartości czasopisma z uwagi na charakter artykułów oraz podział tematyczny – rok 1913

Charakter artykułu	Podział tematyczny													ogółem
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
oryginalny	1	3	3	7	-	1	-	1	3	-	-	-	-	19
tłumaczenie (polski)	1	2	1	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	10
tłumaczenie (niemiecki)	1	2	2	6	-	1	-	1	-	-	-	-	-	13
tłumaczenie (francuski)	-	3	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
tłumaczenie (inne)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przedruk	-	1	3	7	-	3	-	-	-	-	-	-	-	14
razem	3	11	12	27	-	6	-	2	3	-	-	-	-	64

Źródło: obliczenia własne

Analizując dane z tabeli 2–15 stwierdzamy, że do roku 1902 w „Akuszerce” zamieszczano prawie wyłącznie prace oryginalne. Nieliczne tłumaczenia pochodzą z czasopism niemieckich i francuskich. Niewiele jest również przedruków z innej prasy medycznej rosyjskiej. Od 1908 roku wyraźnie zaznacza się tendencja dominacji przekładów i przedruków. Do roku 1910 praktycznie nie korzystano (przynajmniej nie bezpośrednio) z dorobku medycyny polskiej (za wyjątkiem dwóch przypadków w roku 1893 i 1908). Od 1910 roku ilości tłumaczeń polskich i niemieckich są zbliżone, a nawet z niewielką przewagą polskich w roku 1910 i 1911. Dotyczyły one przede wszystkim tematyki z grupy 4 – położnictwa. Od roku 1911 w czasopiśmie „Akuszerka” publikowano głównie przekłady i przedruki. Można przypuszczać, że redakcja w latach 1911–1913 mogła mieć problemy z pozyskiwaniem prac oryginalnych, a i autorów chętnych do współpracy.

Wydaje się, że do roku 1910 medycyna rosyjska pozostawała pod wyraźnym wpływem medycyny niemieckiej, ale też i francuskiej. Natomiast o recepcji myśli polskiej w czasopiśmie „Akuszerka” możemy mówić, jak już wspomniano, od roku 1910. Dwa artykuły zamieszczono wcześniej

(w 1893 i 1908 roku) na temat: 1. pomieszczenia chorego¹¹³ 2. pożywienia niemowląt¹¹⁴. Artykuły pochodzące z przekładów polskich dotyczyły zarówno położnictwa (23), jak też i ginekologii¹¹⁵, zagadnień aseptyki i antyseptyki¹¹⁶, anatomii i fizjologii¹¹⁷, pediatrii¹¹⁸, chorób zakaźnych¹¹⁹ oraz innych chorób a tematów (grupa 9)¹²⁰. Tłumaczenia

¹¹³ „Akuszerka...”, 1893, nr 10, s. 80–81. Artykuł pochodził z „Przeglądu Lekarskiego” (brak dokładnych danych), tytuł: *Pomijeszczjenje bolnowo*. Nazwiska autora i tłumacza nie zamieszczono.

¹¹⁴ „Akuszerka...”, 1908, nr 11–12, s. 175–190. Tłumaczenie: W. Żuk, tytuł: *Pachtanka kak piszcza dlja grudnych djetiej i kak ljekarstwo*, autorzy: prof. Bagiński i dr St. Kramsztk, „Gazeta Lekarska” t. XXVII, 1907, nr 47–52.

¹¹⁵ *Zaraszczjenije wlagaliszcza*, tłumaczenie polskie z „Przeglądu Chirurgii i Ginekologii”, t. II, z. III, 1910, brak danych autora, tłum. W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1910, nr 15–16, s. 232–236.

Pricziny matocznych krowotjeczjenij po Pankowu, tłumaczenie polskie z „Medycyny i Kroniki Lekarskiej”, 1910, nr 28, tłum. W. Skrocziński (brak danych autora pracy oryginalnej), „Akuszerka”, 1910, nr 21–22, s. 334–336.

Ljeczjenje grjazjewymi pripravkami wospalitelnych procjessow pridjetkow matki i tazowych ekssudatow, autor: Cukor, „Gazeta Lekarska”, 1909, tłum. W. Skrocziński, „Akuszerka”, 1910, nr 21–22, s. 337–341.

Patologija i ljeczjenje otwisłowo żywota u žjenszczin, autor: Flagowski, „Gazeta Lekarska”, 1910, tłum. W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1911, nr 15–16, s. 237–245.

K pjetologii i ljeczjeniju matocznych boljejj, njebljudamych w promjeżutkach mjeżdru rjegulami, autor: Theilheberg, tłumaczenie polskie z „Gazety Lekarskiej”, 1911, tłum. W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1911, nr 21–22, s. 335–337.

Ljeczjenje ženskich boljezniej, autor: Koliński, „Przegląd Chirurgii i Ginekologii”, T. VII, z. II, 1912, brak nazwiska tłum., „Akuszerka...”, 1913, nr 9, s. 279–281.

Nowyj mjetod wyprjamljenija retrofleksii matki, autor: Goldberg, „Medycyna i Kronika Lekarska”, 1912, tłum. (tylko inicjały) B. C. (prawdopodobnie W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1913, nr 9, s. 279–281.

¹¹⁶ *Objezzaraziwanije ruk*, autor: Kleński, „Przegląd Lekarski”, tłum. prawdopodobnie W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1910, nr 7–8, s. 123–125.

¹¹⁷ *Infantylizm*, autor: M. Biler (kobieta-lekarz), „Medycyna i Kronika Lekarska”, 1912, tłum. jw. (inicjały W. S.), „Akuszerka...”, 1912, nr 11–12, s. 168–177.

K woprosu o djejalnosti jajcznikow, autor: prof. Szikkel, „Przegląd Lekarski”, 1913, nazwiska tłumacza brak, „Akuszerka...”, 1913, nr 11, s. 329–330.

¹¹⁸ *Zapory u djetiej*, autor: dr Majer, „Medycyna i Kronika Lekarska”, 1912, nr 31, tłum. (tylko inicjały) „W.”, „Akuszerka...”, 1913, nr 4, s. 122.

¹¹⁹ *Tuberkuljez polowowo i moczjewowo apparata woobszczje i w czastnosti wo wrjemija bjerjemnosti i poslerodowowo pjerioda*, brak autora, „Przegląd Lekarski”, 1911, tłum. – tylko inicjały: „S”, „Akuszerka...”, 1912, nr 21–22, s. 347–349.

Nositjeli infekcii, autor: prof. Kuczer, „Przegląd Lekarski”, 1912, tłum. prawdopodobnie W. Skrocziński (W. S.), „Akuszerka...”, 1913, nr 6, s. 179–190, przedruk z „Nowoje w Mjedicinje”, 1912.

Immunitjet (njewospriimcziwost), autor: dr Dzjemskomy (Dziemski ?), „Przegląd Lekarski”, 1912, tłum. jw., „Akuszerka...”, 1913, nr 8, s. 247–254.

¹²⁰ *Diabet (sacharnoje moczjeznurjenje)*, autor: Zwiegbaum, „Gazeta Lekarska”, 1910, tłum. W. Skrocziński, „Akuszerka...”, 1911, nr 21–22, s. 328–335.

Rjentgenowskije luczi pri ženskich boljeznjach, autor: Rubinrot, „Medycyna i Kronika Lekarska”, 1912, tłum. – tylko podpis „Wac”, „Akuszerka...”, 1912, nr 13–14, s. 193–203.

polskie zamieszczano na ogół bez podania danych autora pracy oryginalnej, nazwiska tłumacza i dokładnej informacji o źródłach. Tematy z zakresu położnictwa (grupa 4) czerpano z „Gazety Lekarskiej”¹²¹ (z roku 1910, 1911), skąd przetłumaczono trzy prace lek. Jaworskiego (brak imienia), po jednej M. Kaufmana, dr Falborskiego, Streita i Konopki (nie podano imienia, a w jednym przypadku nie podano autora). Pięć przekładów, z których trzy były autorstwa dr Gusarskiego, dr Kaufmana i dr Germana (w pozostałych brak danych) pochodzi z *Medycyny i Kroniki Lekarskiej* (z lat 1910 i 1913)¹²². Z „Przeglądu Lekarskiego” (z roku 1910 i 1912 po jednym artykule, w dwóch pozostałych brak danych) pochodziła praca dr A. Czyżewicza pt. *Brzusznaja bjerjemjennost*¹²³ i *Szlanka* (nie podano innych informacji), *Perwijazka pupowiny*¹²⁴. Pozostałe prace przetłumaczono z: „Przeglądu Chirurgicznego i Ginekologicznego”¹²⁵ (3, z tego 1 Jastrzemskiego (podano tylko nazwisko) i 1 z roku 1910 dr Szybowskiego, w jednym przypadku nie podano żadnych informacji na temat autora); „Nowin Lekarskich”¹²⁶ (dr Erenpreisa i dr Bylickiego, w jednej brak danych). Większość artykułów tłumaczył W. Skrocziński, chociaż podpisane niekiedy były tylko inicjałami „W. S” lub „W”, „S”. Można przypuszczać, że były to pierwsze litery imienia i nazwiska. Jednego tłumaczenia nie podpisano, a w dwóch zastosowano inicjały: Ju. N. Skrocziński dokonał także przekładu z polskiego pracy dotyczącej choroby Basedowa u ciężarnych¹²⁷, ale nie podał tu nazwiska autora ani źródła, z którego korzystał.

Wydaje się, że Piotr Ambrożewicz redagując czasopismo „Akuszerka” zrealizował swoje założenia. Tematyka pisma nie tylko gruntowała wiedzę akuszerok, felczerek, babek położniczych, ale także dawała możliwość pogłębiania i aktualizowania wiadomości. Autor zadbał również o to, aby na łamach periodyku zamieszczano informacje dotyczące spraw, które bezpośrednio dotyczyły adresatów pisma, a więc ogłoszenia o wolnych miejscach pracy, możliwościach

¹²¹ „Akuszerka...”, 1910, nr 23-24, s. 362-364, 1911, nr 1-2, s. 19-22, s. 24-26, nr 21-22, s. 363, 1912, nr 15-16, s. 242-245, nr 19-20, s. 313-316, 1913, nr 11, s. 321-326.

¹²² *Ibidem*, 1910, nr 21-22, s. 341-344, 1913, nr 2, s. 49-56, nr 9, 266-270, nr 10, s. 289-270, nr 10, s. 350-353.

¹²³ *Ibidem*, 1912, nr 9-10, s. 139-150.

¹²⁴ *Ibidem*, 1912, nr 19-20, s. 299-305.

¹²⁵ *Ibidem*, 1910, nr 5-6, s. 65-68, 1911, nr 19-20, s. 307-318, 1912, nr 23-24, s. 375-380.

¹²⁶ *Ibidem*, 1912, nr 3-4, s. 41-46, s. 52-58, nr 5-6, s. 85-91.

¹²⁷ *Ibidem*, 1911, nr 21-22, s. 337-339.

kształcenia, doksztalcania, informacji o powołaniu Towarzystw Akuserek. Zachęcał także do korespondencji, dzielenia się z innymi swoimi problemami i spostrzeżeniami z działalności zawodowej.

Rec. doc. dr hab. B. Urbanek

Anna Kreft

Russian Medical Journal "Akuszerka" ["the Midwife"] in the period from 1890 to 1913, and its Polish Publisher.

Summary

"Akuszerka" was published in Russian in the period from 1890 to 1913, first in Briańsk, and later in Odessa. It was established, published and edited by Polish physician, dr. Piotr Ambroźewicz. The aim of the journal was to enable midwives and hospital attendants to develop and upgrade their knowledge on a constant basis. The journal was accessible also on the Polish territory under Russian and Austrian rule.

The article includes the description of the main features of the historical period, notional interpretation and statistical data on the contents of the journal, broken by character and topics of the articles.

Anna Kreft

Die russische Fachzeitschrift "Akuszerka" 1890 - 1913 und ihr polnischer Herausgeber

Zusammenfassung

Die Fachzeitschrift "Akuszerka" erschien in russischer Sprache zwischen 1890 und 1913 in Briansk und dann in Odessa. Begründer, Herausgeber und Redakteur der Zeitschrift war der polnische Arzt Piotr Ambroźewicz. Sein Anliegen war, die Aus- und Weiterbildung für Geburtshelferinnen und Feldscher zu ermöglichen. Die Zeitschrift war auch in polnischen Regionen im russischen und österreichischen Teilungsgebiet erhältlich.

Die Abhandlung umfasst eine Charakteristik der Periode, eine Begriffsinterpretation und eine statistische Aufstellung des Inhalts der Zeitschrift unter Berücksichtigung des Charakters und der thematischen Einteilung der Beiträge.